

Na horké půdě

Jevištěm těchto záznamů je severozápadní pohraniční pásmo Čech od Liberce k Chebu. Jejich pramenem rozmluvy s německými politiky a novináři. Zpravodaj se v tomto pásmu pohyboval pět dní a snažil se být podoben fotografické desce. Přijímal co možná věrně dojmy a vyhýbal se hodnotícím soudům. Ponechává čtenářům, aby si ony dojmy, často dost rozmanité a sobě odporující, porovnali jak umějí.

Sladká domovina čili die Heimat.

Kolem Liberce stromy koncem máje ještě neodkvetly. Stojí bělostné nebo narůžovělé před malovanými německými chalupami, široko daleko se táhnou po kopcích zelené louky a lesy, všechno dýchá štavou a svěžestí. Když vidíš tento utěšený obraz, zmocňuje se tě idylická nálada a začínáš chápat, kolik nové citovosti je vloženo do romantického slova „die Heimat“. Konec konců je i politika zčásti uměním vymýšlet se do lidí a krajín — proto nejsou ani takovéto poznatky bez užítku.

Jazyková hranice začíná přibližně právě v těch místech, kde se půda zdvihá do vrchů a hor. Až potud je úrodná, zemědělská, trochu zaprášená, neladná, utilitární a proto česká krajina vnitrozemní; odtud se počíná kopcovatá, lesnatá, svěží, pohledná, romantická a proto německá končina hraniční. Končina s lidem horským, dřevařským, řemeslným a průmyslovým. Když si vezmeme jazykovou mapu státu a putujeme očima po okraji sudetských zemí, vidíme s nevelkými výjimkami všude totéž. Nepochybně je to důležité zeměpisné, národopisné a tím i politické faktum. Pro tento základní rozdíl obou oblastí postihují nepochybně rozmanité vlivy hospodářské i myšlenkové každou z nich jinak. Nepochybně se proto budou ony oblasti těžko navzájem dorozumívat. Nepochybně budou jedna druhou tím více obviňovat, čím méně budou o sobě vědět.

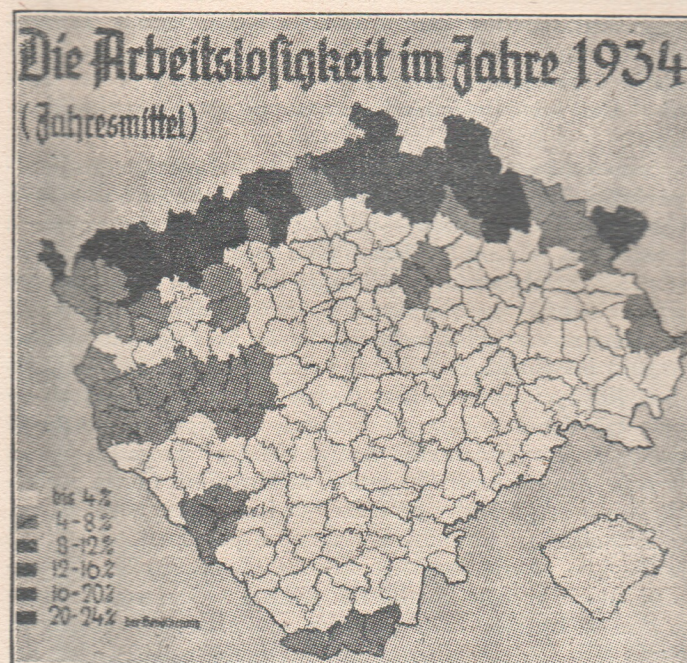
Co pomohlo Henleinovi?

Naším protějškem je známý politik německé měšťanské strany. Vysoký, vážný muž imponujícího vzezření. Sedí za velikým psacím stolem své pracovny a s trpkou resignací odpovídá na naše otázky. S resignací, jakou tu vidíme u všech starších politiků, jejichž posice byly podkopány, ne-li rázem odplaveny hnutím mladých lidí, strhnutých na sebe mohutnou většinou všeho sudetského Německa. Tento zdrženlivý muž dává svému zklamání probleskovat jenom v tónu řeči. Jiní budou sdílnější a otevrou nám srdce tak, že nezastřené poznáme jeho vrchovatou míru.

Na otázku po příčinách Henleinova rozmachu uvádí bez váhání tři věci: hospodářskou bídu, špendlíkovou politiku pražské vlády (mají tam pro to ustálený název „Nadelstichpolitik“) a vlivy zahraničí. Budeme se držet jeho schématu a probereme ty body jeden po druhém.

Když jsem odjížděl z Liberce, počítal jsem chvíli namátkou tovární komíny, které jsem právě uviděl. Napočítal jsem jich osmatřicet. Kouřilo se z pouhých pěti. To je názorné vodítko pro toho, kdo si chce učinit živou představu o tom, čemu se říká severočeský průmyslový hřbitov. „Reichenberger Zeitung“ přinesla v ty dny přednášku průmyslníka Liebiga o příčinách úpadku textilního průmyslu. Bylo v ní uvedeno,

že v okresech libereckém, jabloneckém, friedlandském a turnovském bylo — patrně navždy — zavřeno 62 textilních továren. Ještě hůře to prý vypadá v okrese warnsdorfském (25 zavřených továren) a v rumburském (jenom v Cvikově je z 21 továren zavřeno 18). Jak to za těchto okolností vypadá se zaměstnaností dělnictva, ukazuje názorně mapa vystavená na nynější liberecké krajině výstavě, zobrazující průměrnou nezaměstnanost roku 1934:



Vidíme z ní, že hustota nezaměstnanosti je daleko větší v krajích německých než českých a že se toto rozhraní velké a menší nezaměstnanosti opět zhruba shoduje s hranicí jazykovou, s hranicí hor a rovin, průmyslu a zemědělství. Na oné výstavě je ještě nakreslena křivka, která naznačuje míru úpadku severních Čech podle odhadů subjektivních. Znázorňuje vlny rozkvětu a úpadku tohoto kraje během století. Její nejnižší bod spadá do století sedmáctého, do doby moru. Pokles, nastávající po vrcholu předválečného rozkvětu, dosáhl už oné morové nížiny a pokračuje v dnešních dnech ještě dále. Lze si podle toho představit, s jakými pocity se obyvatelé onoho kraje dívají na své nynější postavení, když je porovnávají s dobou morové epidemie. A kdyby nebylo výstavních výkresů, potvrdí vám to rozmluva s kýmkoli, koho potkáte. „Praha nemá ani ponětí, v jakém hnoji (Dreck) tady žijeme“, říká nám živnostník. Lidé nemají peněz, prodáte-li jim ze soucitu na dluh, nikdy nedostanete zaplacené. Na dětech z vesnic už je vidět podvýživa. Z muže, který nám to vykládá, mluví upřímné a nelíčené zoufalství. A Praha? — ozývá se jako refrén — Praha nic nevidí, nic neví, o nic se nestará. Divme prý se potom, že lidé uvěří agitaci, která vykládá, že Češi úmyslně chtějí Němce nechat vyhladovět a vymřít, aby všechna místa obsadili sami. V nejčernějším líčení této bídy se shodují všichni Němci bez rozdílu politického vyznání. Mluvte se stoupencem volebního bloku nebo se sociálním demokratem nebo s henleinovcem, vždycky uslyšíte

totéž — důkaz, že základní faktum je všude viděno stejně a že se liší jen politické reakce na ně.

Píchnání špendlíkem.

Zklamání a roztrpčení poražených aktivistů je veliké. Devět let, budou vám vypravovat všichni do jednoho, ať měšťáci či agrárníci nebo socialisté, pracujeme poctivě a loyálně na zlepšení poměrů obou národností. Za těch devět let jsme na vládě nevyvázli ani co by za nehet vlezlo. Devět let jsme chodili před své voliče s prázdnými rukama, až je konečně proti nám poštlali agitátoři heimatfronty tím, že jsme Němce prodali Čechům. Dnes jsme vyhlášeni za zrádce, po případě za prasata (jak řekl starý novinář, necouvající před drastickým výrazem). Co se bude dít dál, o tom nemají jasné představy. Někteří se dívají na Henleinovo volební vítězství jako na počátek národní zkázy československých Němců. Ti Henleinovi mladí lidé prý neudrží disciplínu, podrážděný dav někde v Broumově stropí nějakou výtržnost a potom běda nám! Češi budou mít záminku a nasadí ostrý persekuční režim.

Nemohu to, co jsem viděl, nazvat jinak, než tragedií německého aktivismu. Tito lidé — jejichž existenci naši sovínisté stále ještě popírají — žijí s palčivými pocity potupy a opuštěnosti. Vlastní lid, jemuž svou loyálností chtěli prospět, je s nadávkami opustil, a Češi ničím neprojeví pochopení pro jejich situaci. Opuštění doma, opuštění v Praze, vzpomínají truchlivě na nevyužitě možnosti: kdyby byla vláda na podzim r. 1933 něco udělala, mohla být situace zachráněna, tvrdí jeden. Kdybychom byli něco dostali ještě loni na podzim — byla tak dobrá nálada při oslavách 28. října — mohlo to docela jinak vypadat, říká druhý. Našeho Němce koupíte za kousek perníku, jenom ho podat, dodává třetí. Čechu poslouchajícímu tyto výčitky přestane být brzy volno u srdce.

Stížnosti na nerozumnou, dráždivou politiku Čechů týkají se dvojího oboru, hospodářského a národnostního. Z prvního uveďme tento markantní příklad. Obce nemají peněz a přes to by rády něco podnikly pro oživení hospodářství. Proto si v Liberci pomohli zavedením tak zvané směny bez hotových (bargeldloser Verkehr). Vydali obecní poukázky, s nichž se při každé směně srážela 2% ve prospěch obecní pokladny a jimiž chtěli „financovat“ některé obecní práce obecně užitečné. Národní banka se postavila proti tomu, přišel zákaz, ale místo projektovaných prací se nedělalo nic. Výsledek toho — roztrpčení. Nebo: stát se konečně rozhoupe a podnikne nějakou práci. Ale zadá to firmě třeba někde od Pardubic, ta si přiveze své stroje a lidi a místní živnostník z toho ani neolízne. Výsledek — nové roztrpčení. To se děje na mnoha místech.

Jsou to hitlerovci?

To je otázka, která u nás Čechů visí na všech ústech. Mnozí z nás na ni odpovídají stručným a pádným: Ano. Ale podíváme-li se na věc blíže a pokusíme-li se analyzovat ji, vidíme brzy, že jde o jednu z nejsložitějších politických otázek. Bylo by potřebí dlouhého studia a pozorování, abychom na ni mohli přesně odpovědět. Především je třeba rozeznávat mezi Němci. Náš člověk s ulice dělá zejména tu chybu, že si při vyslovení slova „Němec“ vyvolá představu něčeho urputného, surového, pánovitého. Mám ze svého styku s Němci mínění jiné. Řekl bych, že podstatou jejich povahy je loyaltita. Proto bývají dobrými vojáky, i v naší armádě, jak je známo. Proto jsou tak rozbolestněni nevěstivostí a neuznalostí Prahy. A proto také není tak lehké rozhodnout otázku, zdali jsou naši Němci hitlerovci. Spor mezi všněmectvím a československou státností je jim těžší, než se nám zdá.

Pomozme si politickým dělidlem. Socialisté, jak z věci samé plyne, jsou Hitlerovými úhlavními nepřáteli. U měšťanů už se potkáme v některých bodech se sympatiemi, třeba v tom, že Hitler opustil Společnost národů a uskutečňuje německou rovnoprávnost. Tady už mluví tak zvané nacionální uvědomění sporádaného Němce, i když se jinak jeho nositel k Hitlerovi nezná, buď proto, že považuje jeho počínání za výstřední (tu zas promlouvá měšťanský konservatismus), anebo proto, že je přesvědčeným demokratem (jsou, bohu díky, takoví i dnes). Nějak podobně tomu bude u křesťanských sociálů a agrárníků. Ale henleinovci jsou v tomto ohledu země neprozkoumaná. Vyptával jsem se českého soudce. Vypravoval mi své zkušenosti ve svém tehdejší působišti z doby, kdy byla rozpuštěna nacionálně socialistická strana a kdy vystoupil Henlein. Znal funkcionáře rozpuštěné strany osobně. Jakmile přišel zákaz, vzdali se politiky a začali vést bezúhonný život soukromníků. Do politického popředí vystoupili noví, do té doby neznámí lidé. Můj informátor se subjektivně kloní k mínění, že mezi starou a novou organizací spojitost byla, ale objektivních známek pro to nemá.

S tímto bezúhonným povrchem sudetoněmecké strany poněkud nesouhlasí projevy zvláštní předvolební nálady v německém lidu. Mnohé byly zaznamenány v našem tisku a ani sami stoupenci strany je nepopírají, odmítají jen odpovědnost za ně. Je těžko říci, zdali šlo o zjev obecný, o jakousi davovou psychosu, anebo jen o osamělé případy politického zmatení. Že tu bylo opravdu prostředí psychologicky výjimečné, na to ukazují už samy volební úspěchy Henleinovy, ale kam se nálada nejvíc obracela, není tak lehké zjistit. Naprosto nepochybné je vzplanutí davové nenávisti proti sociální demokracii. Příslušníci této strany byli na ulicích napadáni nadávkami, výhrůžkami a posměšky. Jejich plakáty byly strženy, jakmile byly nalepeny. V Karlových Varech se po celé dny potloukal před domem, v němž bydlí známý sociální demokrat, dav dětí a výrostků, který spustil řev, jakmile se někdo z rodiny ukázal v okně. Obležení vycházeli jen večer a děti nechávali spát u příbuzných. „Rudý bonz“ a aktivista byli vůbec hlavním terčem volební palby.

A co vůdcové Heimatfronty?

První a hned překvapující dojem z nich je jejich mládí. Přijdete mezi ně a vidíte samé hochy. Mimoděk se ohlížíte, brzo-li otevře dveře nějaký vousatý pán. Pracují s vážností v pohybech i v očích. Je to německá vážnost — der tiefe deutsche Ernst. Vtírá se nám na mysl tento výraz, jež jsme tolikrát četli v politické literatuře nového Němce.

Dáváme si vypravovat něco z historie hnutí. Je celkem jednoduchá, aspoň v tomto podání. Počátky strany spadají do roku 1933. Tehdy byl proces s Volkssportem a poměry v německém táboře prý zoufale rozvrácené, neutěšené, beznadějně. (V duchu si dáváte do závorky, že toho roku se dostal k vládě Hitler.) Začalo se proto mezi německými stranami jednat o dohodu a o založení Volksfront. Bylo to koncem srpna a začátkem září. Jednání se zúčastnil také Konrad Henlein, do té doby neznámý muž a náčelník turnerů. Snahy o dohodu ztroskotaly. Henlein se tehdy vrátil z Prahy, došel k poznání, že se starými stranami a vůdci není politická obroda Němců možná, a rozhodl se, že bude jednat na svou pěst. Aniž se s kýmkoli z dosavadních politických vůdců poradil, vydal své svolání z 1. října, v němž ohlásil nové politické hnutí a vyzval všechny Němce, aby se k němu připojili. Dne 8. října podal o svém kroku vysvětlení zástupcům tisku v Praze v hotelu „U modré hvězdy“. Policie tehdy tuto schůzku rozpustila. První místní organizace nové strany byla založena v Karlových Varech a první davová schůze

za účasti asi 6000 lidí se konala 12. listopadu v Liberci. V tu dobu byli zatčeni někteří předáci strany, jako Brand, Sebekowsky a jiní, a drženi tři měsíce ve vazbě. Z jara 1934 podnikl Henlein první agitační cestu. Strana začala vzrůstat. Dnes má přes 300.000 organizovaných členů. Její směrnicí zůstává to, co Henlein pověděl zástupcům tisku a na loňské schůzi v České Lípě. Je ochotna pozitivně spolupracovat, ať ve vládě či v opozici. Je odhodlána zahodit staré nectnosti parlamentní techniky, jako je obstrukce a pod. Nebude reagovat na insulty a pomluvy. Bude se ve všem řídit přesně podle zákonů a předpisů. Bude v parlamentě podávat návrhy. Jejím jediným cílem je blaho sudetského lidu.

Táží se, proč se Henlein nedal zvolit poslancem. Odpověď zní asi takto: Mezi našim lidem byl poslanecký mandát zdiskreditován — byly případy korupce, potom neúspěchy aktivismu atd. Henlein uvažoval, zdali má na sebe vzít tuto nepopulárnost. Po zralé úvaze se rozhodl, že poslancem nebude, nýbrž že bude jako pověřenec (Treuänder) lidu bdít nad tím, aby poslanecký úřad byl ostatními správně a poctivě vykonáván. Představuje si, že on sám osobně ručí lidu za to, že se poslanecké řemeslo nezvrhne. Můj informátor podotýká, že chápe, jak nám jsou takové představy cizí. Opravdu jsou.

Ptám se dále na vztahy sudetoněmecké strany k průmyslu a na úlohu, jakou v ní hodlá hrát dr. Rosche. Dostávám velmi rozhodné a přímo oficiální prohlášení, že strana nemá k průmyslu žádných závazků, že nehodlá dělat politiku kapitalistickou, nýbrž antikapitalistickou (nechtějí prý užívat slova „socialistický“) a že dr. Rosche přišel sám, dobrovolně, bez předchozího jednání. Volby prý financovali hlavně z příspěvků svých straníků. Dlouho na ně vybírali a šetřili a jistou sumou se prý i zadlužili. Beru na vědomí.

Skutečnost a legenda.

Když jsme vyslechli tento pragmatický výklad, pohybuje se v oboru hmatatelných skutečností, odbočme do oblasti skutečností méně určitých. Otevřeme druhý sešit časopisu „Volk und Führung“. Nalezneme tam protějšek k tomu, co jsme právě poznali jako střízlivou skutečnost, tedy legendu. Jmenuje se „Kampfstationen der sudetendeutschen Jugend“ a počíná se rokem 1914. Sudetští Němci táhnou do války, aby splnili povinnost a přinesli oběť (obě slova jsou zdůrazněna). Během dalších let v nich vznikají pochybnosti o smyslu a nutnosti těchto obětí. Nicméně slouží věrně dál. Je čestnější sloužit než utíkat, i když chybí cíl a vedení.

Osmadvacátý srpen 1918. V malém jihočeském hostinci je zábava. Rakušané a sudetští Němci. Poslední společná zábava. Netuší, že se blíží chvíle vzájemného odtržení. Tu stojí muž v polním důstojnickém plášti. Kolem něho opálené tváře mladých vojáků. Muž praví: „Přátelé, než přijde zima, Rakousko se rozpadne. Temná je německá budoucnost, ještě temnější naše vlastní. Ale ať se stane cokoli, musíme zachovat německým to, co je německé.“ Odešli do pole a vrátili se z války, ponechávající osud domoviny „cizím apoštolu spravedlnosti“ (míněn patrně Wilson). Nebylo ještě vůdce.

Šestý leden 1919. Rytířský sál na Střekově. Je tam shromážděno asi třicet mužů z celé země, mezi nimi onen muž, který promluvil za srpnového dne. Povznosl svůj hlas i tentokrát: „Chceme obnovení Německa. Naším pracovním polem je Böhmerland. Neznáme stran, nýbrž jen Němce. Ve veřejném životě mají vést osobnosti, bez ohledu na stav a stáří...“ atd. Opět se rozešli aby o samotě zápasili o ujasnění. Politické projevení se ještě nedostavilo.

Rozhodující vývoj se odehrál v desetiletí 1923—33. Z fronty a rozvratu přinesli si mladí vojáci poznání, že žádná fronta nemůže zvítězit, nemá-li za zády úplně sjednocený národ. Ale této jednoty nelze dosáhnout „jednomyslnými“ re-

solucemi stran a kompromisy. Přinesli jsme si dále frontové kamarádství, které staví kamaráda vedle kamaráda bez rozdílu stavů. Jenom z těchto mužů fronty prý se mohli stát pionýři nového národa. Jenom oni mohli položit základy k „mannschaftliche Zucht des ganzen Volkes“. Jen z nich mohla vyrůst nová politická vůle. V tomto desetiletí se ve stínu stranických zápasů shromáždila „die erste sudetendeutsche Jungmannschaft“. Sytila se verši Stefana Georga, v tichých lesích domoviny si opakovala slova Nietzscheova o tvrdé výchově mladých srdcí, poznávala zákony politiky na Bedřichu Velikém, na svob. pánu von Stein a na Bismarckovi. „Frontsoldatentum und glühende Jugend wuchsen ineinander in unverbrüchlicher Freundschaft und bereit zu gemeinsamen Dienste und jedem Opfer fürs Volk.“ Tato mládež konečně poznala, že jde jen o jedno, o sjednocení Němců — um die Einheit der Deutschen. Neboť německý osud se rozhodne jen v srdcích vlastního lidu.

Kde jen, kde jsme tohleto slyšeli? Tajemný muž, pivnice, frontové kamarádství, korupce partají, Dolchstoß — aha, už to máme! Ti rozbití a zoufalí bojovníci vracející se z fronty, těch sedm prvních spasitelů v mnichovské hospodě — vždyť to je legenda o počátcích nacionálního socialismu. I naší zemi bylo tedy souzeno, aby ze sebe vydala tento mythus, i tady se konečně zjevil duch zrazeného frontového bojovníka.

Nepovídají někdy legendy víc o duchu a smýšlení lidí než pragmatické výklady, upínající se jen na hmatatelné skutečnosti? Nejsou tyto skutečnosti ponořeny do neznatelného fluida, které jim teprve dodává pravé chuti, barvy, přízvuku, smyslu?

A z á v ě r y

Těžko činit je už teď. Je jisté, že jsme politicky i psychologicky prohospodařili velký fond německého aktivismu, který se shromáždil kolem roku 1926, jehož během dalších let ubývalo a z něhož zbyly žalostné trosky roku 1935.

Co bude dělat a jak se bude vyvíjet sudetoněmecká strana, o tom nemá dnes nikdo tušení. Mnoho závisí na mezinárodní situaci, to je zřejmé. Pro náš lid a naše politické vůdce je existence této strany jedinečnou zkouškou politické vyspělosti a vládního umění. Co až dosud pozorujeme na chování tisku a stran, je většinou zmatek. Vzpomeňme si na rozlišení, jež jsme výše podali. Pamatujme, že nám bude v příštích letech bojovat nikoli proti hmatatelným skutečnostem, nýbrž proti těžko postižitelným fluidům. Vzácného politického umění by k tomu bylo třeba, takového, obávám se, jaké ovládají jen Angličané. Vedoucí jeho zásadou by mělo být: suavitě in modo, fortiter in re — hladkými způsoby obhajovat velké věci. Nic by nebylo nerozumnější, než v nedostatku velkých provinění tlačit toto nevykvašené, ale životné hnutí malichernými šikanami ke zdi. Vedou je lidé mladí a proto nezkušení i poddajní. V tom je pro nás výhoda i nebezpečí. Výhoda v tom, že na ně budeme mít jistou míru vlivu, budeme-li to s nimi umět. Nebezpečí v tom, že podlehnou jiným, nebudeme-li s nimi mít a udržovat styk. Že by se nám chtěli uzavírat, jsem nepozoroval, právě naopak — hledají dorozumění. Nechtěl bych tvrdit, že jim republika přirostla zvláště k srdci, ale tak rozumní jsou, aby věděli, že stát se nedá zbořit za rok a že se do něho tedy musí nějak zařadit. Co a jak budou dělat, to jim zatím není jasné. Vědí a říkají, že to bude do velké míry záviset i na nás. Jsou to mladí učedníci praktické politiky, mladíci, kteří dostali neočekávaně do rukou značnou politickou sílu. Jaké dobrodružství!

Bezpečně si však můžeme říci, že tak lehké, jako jsme to měli minulých devět let, už to mít nebudeme.

Zdeněk Smetáček.

poznámky

Hřích ze všech největší

Vládě, která byla po volbách tichounce pohřbena, vyčítá se bezprogramovost, loudalství, slabost a nienedělání. Není to tak zlé, jak se to v opozičních listech snadně píše. Ta vláda udělala mnoho a při nesourodosti stran, jež ji tvořily, udělala často i malý zázrak. Ale věci, které draze vykoupila nekonečnými poradami a nervy svých členů, nedovedla prodat. Mnoho věcí zapadlo a veřejnost se o nich ani nedověděla, nebo jí byly podány nejsušším a nejneohrabanějším úředním slohem. Do tohoto slohu počítáme nejen úřední zprávy z ministerské rady, stylisované patrně jakousi vysušenou byrokratickou mumií, aby v nich nebylo ani kapky šťávy, ale také projevy koaličního tisku a těch několik docela málo rozhlasových projevů našich ministrů v rozhlase. Koaliční novináři, pravda, mají často těžký úkol psát zábavně a populárně o věcech suchých a o tom, o čem se málo dověděli, neboť nikde nejsou ministři tak skopí a slovo i ke svým vlastním novinářům jako v Československu. Ale mohli to v těch několika rozhlasových projevech zachránit ještě ministři. Nikdy však neřvala z amplionů našeho rozhlasu tak nuda, jako právě při projevech našich ministrů. Jedenkrát jsme slyšeli z úst Malypetrových mužské a až trochu šťavnaté slovo — ale toho jako by se celá vláda tak polekala, že své další projevy dávala vydělat do koželužny nejkoženějších byrokratů.

Kdesi bylo raženo slovo, že není hřích, co vláda neudělala, ale je hřích neodpuštělný, co nedovedla pro sebe využít z těch dobrých a záslužných věcí, které udělala. Je to tak asi doslova pravda. V tom se dopouštěla chyb soustavně. Především potlačila několikrát svobodu slova. Jednalo se na příklad o monopolech — a redakce dostaly důvěrné aviso, že bude konfiskováno vše, co se o monopolech napíše. Jednalo se o tak zvaných tukových kontingentech — a redakcím bylo pohroženo konfiskacemi. Tak se stalo, že vláda neměla ani tušení, co veřejnost o projednávaných otázkách soudí. Odcizila se tak sama lidu a byla mu dvojnásob odcizena, když měla před lid předstoupit a říci jasně a mužně: Občané, my jsme udělali ve váš prospěch to a ono. Vláda dále úplně zapomněla na rozhlas. Aby se radio nestalo orgánem všech stran a celé koalice, aby snad některé straně nepřipadlo v rozhlasových programech o pět minut víc než straně druhé, radši se nechal rozhlas zahálet.

Vláda také zapomněla, že má důležitý propagační úřad, tiskový odbor presidia ministerské rady. Ten nechala po smrti přednosty Blocha neobsazen jenom proto, že se několik agrárních byrokratů (také z Pozemkového úřadu!) nemůže rozhodnout, mají-li se o toto vysoké místo ucházet. Zatím tam v tiskovém odboru samotném sedí několik schopných lidí, otrávených tím, že je má zase někdo protekční přiskočit v pořadí, a nad to ještě je tiskový odbor skoro beze zpráv o tom, co vláda dělá a co by teprve z toho měl takový tiskový odbor udělat v novinách, v úředním zpravodajství a v rozhlase.

Když byly v Praze bouře pro insignie a vládní tisk se snažil nebyť zpravodajsky závislý na panu Dominovi, který si v demonstracích vysluhoval poslanecký mandát, ani o tom, co si dá německá universita do „Bohemie“ nebo do „Prager Tagblattu“, odkazovali ministři koaliční novináři na pražského policejního prezidenta. Nejen že tehdy většina ministrů odjela na neděli z Prahy, ale ti, co tu zůstali, nabízeli informace o politických událostech a pro politické komentáře prostřednictvím pražského policejního presidia. To je asi nejkriklavější případ, jak vláda zachází se svým vlastním tiskem. Poněvadž se nezměnili lidé, obáváme se, že se nezmění ani systém. Ministři, kteří nám vládli dříve a kteří zasedli ve vládě znovu, považují trvale novináře a všechny nástroje moderní propagandy ne za své pomocníky, ale za dotěrná a zvidavá individua. Těm je nejlepší pohrozit cenzurou — ne jim moudře a věcně vyložit podstatu věcí a jak ji popularisovat mezi lidmi. Byl by to hřích ze všech největší, kdyby ani v tom se nedala nová Malypetrova vláda poučit. Zdá se, že některým odpovědným učitelům, kteří léta sabotovali zřízení německé rozhlasové stanice, svitlo v hlavě. Byl by to hřích ze všech největší, kdyby vláda nepochopila, že musí radikálně změnit svůj poměr nejen k německé části obyvatelstva, ale hlavně k většině obyvatelstva československého. Trs.

Čtyřdenní pracovní týden

Půldruhého roku se u nás jedná o zavedení 40tíhodinového pracovního týdnu pro dělníky, a nejsme dnes dál, než jsme byli před půldruhým rokem. Zato máme jeden obor činnosti, v němž je zaveden, ba skoro normalisován dokonce týden nikoliv pětidenní, ale docela čtyřdenní. Myslíme tím na minulou vládu a píšeme-li tyto řádky, chtěli bychom jim dát podobu bubáka na vládu novou. Pracovní týden minulé vlády vypadal takto: Pondělí dopoledne ještě rekreace a weekend. Pondělí odpoledne porady u ministerského předsedy. V úterý totéž. Ve středu se nedělá, poněvadž ministři prý musí být ve styku s vlastní stranou. Ve středu tedy zasedají představenstva koaličních stran. Ovšem jen odpoledne, a ministři v nich skládají účty z toho, co se od minulých středy udělalo. Ve čtvrtek porady v odborných komitétách a v pátek odpoledne ministerská rada. V sobotu odjezd na letní byt nebo na lyže. Vezme-li se to přesně, trval ministerský pracovní týden jen tři a půl dne (pondělí odpoledne, úterý, čtvrtek a pátek), nepočítáme-li v to schůze stran. To je ovšem málo a zde máme klíč, proč se některá jednání vlekla tak nekonečně. V pátek večer se zdálo, že je věc dojednána, ale poněvadž nebyla ihned odhlasována, do pondělka si to nejméně jedna z koaličních stran rozmyslí a začalo se nanovo. To klíč Švehlův, ten pověstný, který podle známé anekdoty schoval ministrům, aby nemohli do jisté místnosti a spěchali s hlasováním, byl jistě rozumnější.

Bude třeba více aktivitivy. V Anglii a ve Francii, v nejvyspělejších demokraciích Evropy vyškrtli pro politiky a ministry neděle z kalendáře. Jakmile je nějaká vážná státní věc, o níž je třeba rozhodovat, není žádných weekendů a rybářské pruty s golfovými holemi stojí někde zapomenuty v koutě. Také u nás se bude muset myslet na racionálnější zacházení s ministerským časem. Víc iniciativy parlamentu, víc pravomoci v dohadování jednotlivosti parlamentu, ale také více pracovních dní ve vládě. Je-li jeden den v týdnu vyhrazen stranám, musí být druhý den v týdnu vyhrazen všem ministrům, aby jej mohli celý ztrávit ve svém úřadě a opravdu úřadovat. Žádné deputace, návštěvy a intervence, ale akty. Tisíc a jeden dobrý podnět minulé vlády nebyl proveden jen proto, že se o jejich provedení páni ministři neměli kdy starat. Byla dokonce významná usnesení vlády, která padla pod stůl byrokracie jen proto, že byrokracie si byla jista tím, že už se nikdo nebude starat o jejich provedení. Tedy: ministr musí mít celý jeden den pro svůj resort. Aby si mohl dát předložit všechny akty, z nichž uvidí, co se za týden stalo s věcmi, na nichž vládě politicky či hospodářsky záleží (na příklad stále vážnoucí investice). V tom nepomohou žádné investiční a odborné komise byrokratů. Každý ministr si musí jít za svou věcí sám a nepustit jí s očí, dokud se papír nepromění v čin.

Ale to vyžaduje šesti pracovních dnů v týdnu a ne tradičních tří a půl, nejvýš čtyř. Je u nás jeden ministr, který od roku 1915 pracuje nejméně čtrnáct hodin denně a od té doby už dokonale zapomněl, že týden od týdne je oddělen nedělí. Úspěchy, které má ve svém oboru, měly by spíše než k závistí svádět k napodobení. už

O několika státních nezbytnostech

Poznáváme, co je státní nezbytnost, zpravidla teprve tehdy, až nás o tom poučí nějaké nemilé překvapení. Tak se stalo i s německou rozhlasovou stanicí. Co se toho o ní napsalo! Teprve když volby přinesly mezi Němci malé zemětřesení, uznává její nezbytnost snad i ten nejzabedenější nacional. Jedním z prvních úkolů této stanice bude, poučit naše Němce o smyslu a cílech československé zahraniční politiky. Kdo měl příležitost ohlédnouti se trochu v německých územích, ví, jaká neznalost a jaké nesprávné představy tu panují. Je samozřejmé, že otázka československého poměru k Německu je pro naše Němce zvlášť živá. Tu je péče třeba těm lidem vyložit, proč děláme právě to, co děláme, a nikoliv to, k čemu nás vyzývá Hitler. Za každou rozhlasovou řečí z říše má přijít německá řeč v našem rozhlase, která má reagovat, i když třeba nepřímou, na všechno, co se z říše hlásá. Jinak bude německé obyvatelstvo zmateno a přijme znenáhla hitlerovské argumenty.

Musíme si poctivě přiznat, že jsme zaspali politický vývoj našich Němců. S otázkou, jak se seznámít se zásadami zahraniční politiky, souvisí také otázka, jak je seznámit s národy, s nimiž máme spojenecké smlouvy, především s Francií. Stálo by za to spočítat, kolik jsme za těch patnáct let poslali do Francie německých stipendistů. Nemysleme si, že by tam nešli. U Litoměřic existuje na příklad „Freie Schulgemein-

schaff“, svobodná soukromá škola, o níž byly nedávno nepřívětivé zmínky v našich novinách, myslím, že ne docela spravedlivé. Tato škola podnikla velké cesty do Francie a do Anglie a účastnila se přímo vyučování ve francouzských a anglických třídách. (Chtěla totiž udělat i u nás a připojit se k vyučování na nějaké české škole — nebylo jí to dovoleno.) Z toho je vidět, že je mezi Němci víc upřímné touhy po poznání cizích národů, než si myslíme, a že by tedy každý sblíživací pokus s naší strany měl úspěch. Pochopíme konečně tyto primitivní zásady?

Druhá věc: pro německé území je naprosto nutno něco udělat hospodářsky. Můžeme být sebe liberálnější v ohledu národnostním, nepřineseme-li německému pracujícímu člověku kus chleba, nedáme-li mu možnost pracovat, je všecko marné. Na druhé straně hranic se pracuje, dokonce demonstrativně. Co postavíme proti tomuto argumentu ad hominem, ne-li také práci? Němci si stěžují, že se jejich území zanedbává a že se tam dost neinvestuje, že se na příklad nestaví a neopravují silnice. Odtud pak vznikají pověsti jako tato: že už to Čechům nestojí za to, protože brzy přijde Hitler, a že by byli blázní, kdyby tam ještě strkali peníze. Myslíte, že je to jen fantazie? Vypravoval mi majitel rodinného domu ze severočeského města, Čech, že na svůj objekt, který má všechny potřebné podmínky, nemůže dostat od českého peněžního ústavu hypotéku. V Praze mu bylo přímo řečeno, že by ji dali, kdyby to bylo někde jinde, ale tam...? Není-li víra a sebedůvěra na české straně, jak má být na německé? Co tam lze jiného dělat než veřejné práce? Tady je příležitost pro Národní banku, aby posuzovala státní zájem také s tohoto stanoviska.

Konečně je nutno, aby členové vlády jevíli čilejší osobní zájem o německé území. V Liberci si na příklad stěžují, že jen jednou byl ministr obchodu při otevření libereckého veletrhu, ačkoli je po každé zván. Považují to za přehlížení a podceňování. Říkají: „Ustavičně slyšíme, že československý stát nemůže existovat bez Němců, ale když jde o to, aby vláda ukázala skutkem, že opravdu považuje naše kraje za tak důležité, neudělá nic.“ Je to pravda. Snad by to nikoho nezabilo, kdyby se občas projel dvě nebo tři hodiny automobilem na sever nebo na západ.

Je to skutečně tak, jak to nedávno řekl poslanec Jaksch. Po převratu jsme pořad natahovali uši, aby nám neušlo nic, co kde poví nějaký revisionistický křikloun na Slovensku nebo v Maďarsku, zatím co jsme německou otázku skoro ani nevzali na vědomí. Z. S.

Pomohla by německá vysílačka?

„Lidové listy“ dokazují, že německá vysílací stanice, která má být zřízena, jest úplně zbytečnou:

„... prohlašujeme otevřeně: kdybychom byli Němcům tu vysílačku dali, na výsledku voleb jsme tím nezměnili ani chlup. Vysílačka vysílá. Kdo nemá přijímač, tak o tom vysílání nic neví. A kdo přijímač má, poslouchá, kdy chce, a což je nejdůležitější: co chce. Když naši Němci budou chtít poslouchat Reichsender, kdo jim v tom zabrání? A pak: era krystalků je za námi. Kdo má přijímač, má lampovku. A ten si tím spíše bude poslouchat, co se mu líbí a co chce. Dále: udělejte anketu mezi českými posluchači našeho Radiojournalu: poslouchají Prahu a Strašnice? Poslouchají je alespoň — z patriotismu? Ani je nenapadne! Kolik tisíc jich dává přednost rozhlasu I tomu Königswusterhausenu. Posluchač radia hledá, co se mu líbí. Nedá si nic vnucovat. A je technicky nemožno zabránit mu v tom. Tedy: vysílačka by to byla také nespravila...“

Důvody Henleinova úspěchu jsou jinde. Jsou, příznáme to, hlubší. Tím spíše nesmíme si chtít pravdu zatajovat nebo skreslovat.

S některými vývody nutno bez výhrady souhlasit. Nutno uznati, že má pravdu, když tvrdí, že vysílačka vysílá. Nikdo však až dosud netvrdil, že by vysílačka dělala něco jiného. Rovněž nutno potvrdit správnost názoru, že kdo nemá přijímač, tak o tom vysílání nic neví. Tyto názory o rozhlase nemůže potříti ani nejvášnivější odpůrce katolicismu. Jsou průzračné jako voda ve studánce. — Rovněž nutno varovati před optimistickým názorem, že po zřízení německé vysílací stanice budou se Němci šmahem odříkati Henleina a poženou se do německých vládních stran. Podobně nutno souhlasit s názorem, že důvody Henleinova úspěchu možno a nutno hledati i jinde, ne jen v tom, že jsme včas nezřídili německou vysílačku nebo dobrý německý rozhlas. Ale lidé, kteří byli přesvědčeni o tom, že německým posluchačům rozhlasu má se dáti to, co jim v rozhlase a od rozhlasu patří, zastávali tento názor

v době, kdy ještě nebylo ničeho slyšet o Henleinovi, o Heimatsfrontě. Otázka německého rozhlasu byla aktuální před příchodem Henleina. Byla aktuální proto, že němečtí posluchači (— a také: lidé, kteří přispívají k vydržování rozhlasu —) mají právo na to, aby jim rozhlas dal to, co jim patří. Mají-li Němci právo na své školy, mají-li právo na to, aby vyhlášky byly — za daných okolností — vyhlášovány německy, mají-li právo na to, aby jednali — za daných okolností — s úřady německy, pak mají právo i na to, aby moderní komunikační prostředek, rozhlas, vzal na vědomí, že jsou tu Němci.

A zájem státu jde dále: není naším státním zájmem, aby naši Němci byli informováni o tom, co se děje mezi nimi od Aše k Trutnovu, prostřednictvím říšskoněmeckého rozhlasu. Máme zájem na tom, aby naši Němci byli informováni o tom, jak pracuje republika, co dělá vláda, co dělají české politické strany, jak se řeší hospodářská krize, co píše náš tisk. Tu jest ovšem jedna námitka: budou Němci, naši Němci, tento československý německý rozhlas poslouchat? Budou ho určitě poslouchat mnozí v Německu; rozhodně si při tom nepostaví amplion do okna a rozhodně stlumi amplion tak, aby soused nic neslyšel. My však v prvé řadě máme zájem na našich Němcích. Jestliže před nedávnem německý tisk volal po německé vysílačce, sotva bude po ní volat dnes, kdy z největší části slouží sudetoněmecké straně Henleinově. Sotva tato strana bude mítí zájem na československém, německém a — demokracickém rozhlase. Moderní technika, zejména tam, kde se jedná o rozhlas, o televizi atd., pracuje tak, že leckomu se tlačí na jazyk slovo: zázrak. Ale tam, kde se jedná o propagační možnosti rozhlasu, lze čekat vše jiné, než něco, co by se podobalo zázraku.

Počáteční úspěchy německého rozhlasu nebudou velké. Máme proto upustiti od stavby německé vysílací stanice, od kladného řešení německého rozhlasu? Kdo sledoval politický život našich Němců těsně po převratu, neměl mnoho naděje, že by se za několik let mohli sejít Češi a Němci u zeleného stolu, v Kolo-vratském paláci. A přece k tomu došlo, a to poměrně brzy. Roku 1926. Vše záleží na tom, jak tento německý rozhlas bude dělán. Mají pravdu „Lidové listy“, když říkají, že i naši posluchači poslouchají cizinu. I čeští posluchači poslouchají říšskoněmecký rozhlas a naši komunisté poslouchají rozhlas z SSSR. I naši Němci budou poslouchat náš německý — bude-li dobrý. Dovede-li si posluchače získati. Dosavadní německý rozhlas u nás nemůže být vzorem a proto ani ne základem příštího německého rozhlasu u nás. Dosavadní německý rozhlas u nás je rozparcelován mezi několik interestentů. Jsou v něm přednášky podprůměrné i průměrné, ale schází jim to vědomí, co je dnes hlavním posláním tohoto rozhlasu. Rozhlas pro naše Němce je právě tak státní nutností jako nejtvrdějším oříškem, který dostali ti, kteří vedou náš rozhlas. Náš rozhlas odmítl žádost Konrada Henleina, aby mohl promluvit před mikrofonem rozhlasu. Náš rozhlas musí však svým dílem přispěti k řešení německé otázky u nás, jak se znovu a důrazně přihlásila Henleinem a jeho 44 poslanci.

V. Gutwirth.

Podivný ústav

V Praze je státní ústav těsnopisný, který stojí ročně 110.700 Kč. Ale je tu také Svaz čs. těsnopisných spolků. Tento Svaz žádá zrušení státního těsnopisného ústavu a dokazuje, že státní těsnopisný ústav rozvoji těsnopisu neprospívá, ale škodí; nabízí se, že tu práci, kterou státní ústav těsnopisný provádí za tak vysokou částku, bude prováděti zdarma, bez jediného haléře ze státní pokladny.

Je to velmi podivný případ: kdo jiný by měl mítí zájem na státním ústavu těsnopisném než ti těsnopisci? A přece říkají: tento ústav jest zbytečný. Úsporná komise, až se znovu sejde, by měla provolat čs. těsnopiscům třikrát sláva. Měla by jim poděkovat za to, že jsou stavem velmi upřímným; že nechtějí, aby na státní útraty byl vydržován ústav, o jehož zbytečnosti jsou přesvědčeni.

Načej by úsporná komise se měla vydati na malou studijní cestu po různých našich ústavech. Máme u nás hotovou inflaci různých ústavů. Domníváme se, že jdeme k jádru otázky, když pro její řešení uděláme ústav. Tento ústav pak dostane tajemníka, dostane několik pomocných sil, a ti největší činnost vyvinou tehdy, když by jim někdo přišel na to, že takový ústav je zbytečný a že celou věc by šlo upravit a vyřídití bez velkého ústavu. Takových ústavů má velkou řadu naše zemědělství. Některé mají svůj smysl, některé žijí z toho, že jest mnoho laiků, kteří nechtějí říci, co si myslí: že ten a ten ústav je zbytečný. Učitel starého ražení, učitel ze staré školy, který byl vělařem, který sázel stromky, učitel, který dovedl žiti se zemědělským lidem na vesnici, který mu byl dobrým rádcem,

udělal pro české zemědělství daleko více než leckterý zemědělský ústav. Je pravda: doby se změnily, věda se rozvinula a specialisovala. Ale zemědělci ve svém vlastním zájmu měli by si položit otázku, zda z této inflace zemědělských ústavů mají skutečný prospěch. Neplatí to jen o ústavech zemědělských. Našla by se řada ústavů, které jsou zralé pro úspornou komisi.

V. G.

národní hospodář

Gustav Stern:

Jak čísti bilance

Rozumět bilanci obchodního nebo průmyslového podniku není snadná věc. To nejen proto, že podniky mají zájem na největší stručnosti bilance, nýbrž také, že podkladem každého výkladu bilance musí být dobrá znalost podniku samotného anebo aspoň oboru, v němž pracuje. Obvykle si všímá veřejnost jen bilancí akciových společností, kdežto největší podnik, je-li v rukou jednotlivce, ujde pozornosti. Proto také statistika, která se opírá o bilance, jest velmi neúplná a tato neúplnost jest hlavní příčinou toho, že nelze zachytit pro celé hospodářství cifry o produkci, rentabilitě, poměru mzdy k ceně suroviny atd. Třebaže jest možno dosáhnouti některých statistických údajů buď přímo dotazníkovou akcí nebo nepřímo zpracováním jiných údajů, jest pochopitelné, že hospodářská statistika zůstane vždy kusá a nespolehlivá.

Omezený a kusý význam bilance akciové společnosti pochopíme teprve, když si vzpomeneme, že tu jde o stav podniku v jediný den, to jest obvykle 31. prosince, že tedy z obrazu naprosto statického máme dojít k výkladu dějů, tedy k něčemu dynamickému: čísti v bilanci znamená posouditi zaměstnanost, likvidnost, výnosnost a konečně fundovanost podniku. Určitou korekturu nedostatků, jenž leží ve statické bilanci, provedeme tím, že porovnáme bilance několika posledních let navzájem a že si všimneme důležitých změn. V době hospodářské krise musíme si všimnouti posledních dvou nebo tří bilancí před krisí a všech bilancí během ní.

Střední Evropa je kapitálově slabá.

Nejlépe dospějeme aspoň k povrchnímu porozumění, když vezmeme k ruce bilanci středního podniku a projdeme ji od položky k položce. Na straně pasiv nalezneme v první řadě akciový kapitál. Abychom si udělali kapitálový obraz podniku, musíme ihned vzít v úvahu dlužníky a věřitele. Cifra, která nám udává věřitele, rozmnožuje kapitál podniku. Součtem kapitálu a věřitelů dostaneme se zhruba k cifře, která nám ukazuje, kolik kapitálu v podniku pracuje; ovšem je to jen zpravidla kapitál provozovací, k němuž přistoupí také kapitál investiční, jehož výši vyčteme z cifry udávající hodnotu budov, stroje, zařízení atd. Bohužel, naše akciové podniky nevykazují v položce věřitelů zvláště dluhy obchodní a dluhy bankovní. K posouzení rentability a stavu podniku jest třeba vědět, kolik dluží za dodané zboží a kolik si vypůjčil od bank. Do určité míry můžeme usuzovati na finanční zadlužení podniku z položky pasivní úroky, to jsou ony úroky, které podnik platí bankám anebo jiným věřitelům za vypůjčený kapitál.

Veškeré středoevropské podnikání se vyznačuje nepříznivým poměrem mezi vlastním kapitálem a kapitálem vypůjčeným a čím dále jdeme na východ a jihovýchod, tím se tento poměr zhoršuje. To jest charakteristika všech kapitálově slabých zemí a přednost zemí západních, kde povětšinou vlastní kapitál pracuje a kde bankovní zápůjčky mají docela jiný charakter. Hlavní rozdíl mezi finančními transakcemi našich bank a bank anglických, holandských a francouzských je v tom, že naše banky půjčují podnikům provozovací kapitál a financují je *t r v a l e*, kdežto na západě banky financují jednotlivé nákupy surovin; financují tedy konkrétní obchody průmyslového podniku (většinou nákupy) a úvěr automaticky končí v stanovenou lhůtu po převzetí nákupu (dovoz z ciziny, ze zámoří atd.) anebo po zpracování zboží ze suroviny bankou financované. Snad tato věc nepatří do článku o bilancích, avšak jest tak důležitá pro pochopení naprosto rozdílné struktury hospodářství a zcela rozdílných úkolů bank na západě, že jsem měl za vhodné zde na to upozornit. Nepoměrně malý vlastní kapitál našich podniků v poměru k potřebnému provozovacímu kapitálu přivodil trvalé financování podniků bankami; tím se stalo, že při těžké krisi přeje se velká část ztrát z průmyslu a obchodu na banky a že odolnost našich obchodních a průmyslových podniků právě pro jejich zadluženost jest malá. V krisi znerovnění věřitel, žádá zaplacení právě v době, kdy jest pro průmyslového dlužníka nemožné, poněvadž obchod jde špatně a prostředky se ztenčily.

Zase naopak akciový kapitál se stává příliš velkým a ztěžuje rentabilitu podniku v krisi, když rozsah obchodů se podstatně zmenšil a likvidita stoupla; takový podnik splácí nejdříve bankovní dluhy, pak nakupuje za hotové, aby stlačoval ceny svých dodavatelů a nakonec přece bude nucen snížit akciový kapitál, když by se ukázalo, že zmenšený obrát je trvalý a že není naděje na návrat k původní výši. Při krisi tak intenzivní jako je nynější, je možný ještě jiný případ, kdy kapitál se stane příliš velkým: nastane-li tak ohromný pokles cen, že zvětšený obrát nemůže plně zaměstnat kapitálovou substanci, t. j., že úhrnná cena vyrobeného anebo obchodovaného zboží i při stejném množství jsou podstatně menší, nežli bylo před krisí.

Nutnost utajených rezerv.

Reservní fondy v podniku jsou zjevným zajištěním proti kritickým dobám. Říkám zjevným proto, že každý dobře vedený podnik má také rezervy utajené, to jsou takové, které ukazuje bilance jenom zasvěcenému, a které odedávna byly příčinou sporů mezi podnikáním a berní správou. Tajné rezervy jest možno zříditi tím, že podnik zvolí vysokou kvotu odpisovací na strojích, budovách a zařízeních; dále, že ocení nízko zásoby, které měl k bilančnímu dni; opatrnost káže, aby dlužníci nebyli pojeti do bilance naplno, poněvadž mohou z nich povstati ztráty a v této kvotě dubios může si podnik udělati slušnou tajnou rezervu. Otázka oceňování skladu (hotového zboží nebo surovin) se stala jednou z nejdůležitějších obtíží, pod níž trpí nejvíce bilancování prvních dvou let krise. Nastane-li tak ohromný úpadek cen, neví podnikatel, jak má oceniti své zásoby k bilančnímu dni. Řekněme, že nakoupil surovinu za 30, dnes však jest průměrná cena 15. Má zásobu pojmouti do bilance za 15? Vždyť

dnes ani neví, nebude-li dalšího poklesu. Během této krise se ukázalo, že není „nem o ž n ě“ nízkých cen, že není ceny tak nízké, aby nemohla být ještě nižší. Jest spravedlivé, aby celou ztrátu na surovině vykázal podnik za jediný rok? Při stoupajících cenách suroviny jsou podobné obtíže. Nakoupil za 20 a dnes stojí 30. Ocení-li své zásoby za 20, jak nakoupil, dopouští se chyby, že až je nebude mít, bude musit kupovat a tedy vyrábět daleko dražší. Vidíme, že v neklidných dobách jest bilancování a hlavně oceňování zásob velmi obtížná věc.

Zmínil jsem se o daňové stránce tajných rezerv. Ve skutečnosti znamená každá tajná reserva přechodné snížení daňové povinnosti, neboť tajná reserva jest vlastně zisk, který nebyl vykázán. Přesto má stát zájem na tom, aby podniky takových tajných rezerv měly, neboť bez nich nemohou přetrvát žádnou prudší krizi. To platí hlavně při dnešních hodně vysokých daňových sazbách, které do značné míry odssávají soukromé zisky a převádějí je do státních pokladen. Není vždy v zájmu všeobecného hospodářství, aby zisky podniků byly tučné, avšak jest rozhodně prospěšné, aby podniky samy byly tučné, aby měly dosti sádla, z něhož v těžkých dobách mohou dosazovat. Tučnost podniku jest obsažena v jeho tajných rezervách, to jest v tom, o co hospodařil lépe, nežli vykazuje jeho bilance. Pro toho, kdo chce své peníze ukládat a nikoliv akciami spekulovat, leží právě bonita podniku v tajných rezervách, které nastřádal z tučných let. Co podle litery berního zákona jest zatajování daní, jest ve skutečnosti velmi důležitý předpoklad každého dobrého podniku. Čas od času v dobách nepřetržité konjunktury stává se toto sádlo podniku nepřijemné a zbavuje se ho různými způsoby, při čemž berní správa dostane se pak ke svému.

Na straně pasiv nalezneme dále věřitele, o nichž jsme již mluvili. U b a n k se stará finanční správa o to, aby čtenář bilance jasně viděl, jací to jsou věřitelé, odkud si finanční ústav opatřuje kapitálové prostředky; komu je tedy co dlužen. V našich krajích je u bank nejdůležitější výše vkladů, dále peníze vypůjčené z ciziny, krátkodobé peníze domácích atd. Každá tato kategorie má svůj vlastní charakter, avšak význam se mění podle okolností. Jestliže před krizí bylo známkou mezinárodního významu a bonity banky, když jí půjčovaly zahraniční finanční ústavy, stala se tato okolnost v době mezinárodní krise, kdy bylo nutno co nejrychleji vrátit vypůjčené peníze do ciziny, ohrožením slabých valut a zneklidněním domácího finančního aparátu.

Poválečná doba učinila zřizování v a l u t o v ý c h r e s e r v nutností pro všechny průmyslové podniky, které pracují s cizinou, ať už dovozem nebo vývozem. Stoupenutí nebo úpadek valuty v určité zemi nejenom ohrožuje další možnost obchodu, nýbrž může býti příčinou mnoha ztrát na pohledávkách; stoupenutí valuty může zvýšiti nákupní ceny zámořské suroviny a těžce ohroziti výrobu. Proti takovým ztrátám není možno si pojistiti valutovou rezervu, která stojí v bilanci na straně pasiv; ta obyčejně stačí jen na krytí ztrát ze zahraničních pohledávek.

Obtíže při oceňování aktiv.

A k t i v a podniku, hlavně průmyslového, vykazují jako nejdůležitější položku nemovitosti, továrny, stroje a zařízení. Oceňování těchto položek patří k nej-

důležitějším úkolům bilancujícího podnikatele všude tam, kde jde o rozsáhlé výrobní budovy a o nákladné stroje. Při velké peněžní hodnotě těchto položek má nejen jejich počáteční cena velký vliv na bilanci, nýbrž také procento u m o ř o v á n í. Jestliže je možno stanovit se značnou přesností výrobní hodnotu podle nákupní ceny strojů anebo nákladů na budovy, je daleko obtížnější otázka umořování hlavně u strojů; zkušenost sice pomáhá, ukazuje obyčejně do jaké míry se stroje opotřebují, avšak to není všechno. V dnešní době rychlého technického pokroku zastarají stroje daleko rychleji nežli dříve; to není otázka módy, nýbrž velmi důležitý problém výrobní kalkulace, neboť zastaral-li stroj, vyrábí obyčejně dražší a snad i kvalitativně hůře nežli moderní stroj. Dříve bylo možno pracovati na strojích zcela určitě tak dlouho, dokud nebyly umořeny, obyčejně však ještě daleko delší dobu. Dnes, hlavně v určitých průmyslových oborech, je třeba vzíti značně vyšší umořovací procento, chceme-li být jisti, že stroj bude v knihách odepisán na nulu dříve, nežli bude nutno koupiti nový, modernější. Tato okolnost má často velký vliv na rentabilitu podniku a nezřídka se stává předmětem nevládné kritiky berní správy, která nechce připustit vyšší procento odpisů na strojích.

Jestě ožehavější se stane otázka odpisů v případech, kdy část továrny nebo část strojů leží ladem, jako tomu jest často za dnešní doby. Je logické, že normálně továrna a stroj si musejí vydělat na svůj úmor; jak však je možno činiti odpisy na strojích, které nepracují? Nutnost vydělávati na úmor c e l é továrny přenáší se na její pracující č á s t, z čehož vzniká značný bilanční tlak na rentabilitu podniku, zvláště pak v dobách, kdy cenová base se tak značně zúžila. Zásada, že je nutno odpisovat bez ohledu na zaměstnanost, není proveditelná v tak těžké krizi.

Náš průmysl je příliš zadlužen.

Z toho, co jsme konstatovali o nedostatečné kapitálové výzbroji celého středoevropského průmyslového podnikání plyne, že i v normálních dobách celá naše výroba je zatížena pasívními úroky do velké míry, t. j. zúročením cizího, obyčejně b a n k o v n í h o k a p i t á l u, který pracuje v našem průmyslu. Málo podniků vykazuje ve svých veřejných bilancích tuto položku tak jasně, abychom si mohli o ní učiniti jasnou představu a přece pro porozumění průmyslové struktury jest tento fakt velmi důležitý. Čím těžší krise, tím více hledí slabší podnik zpomaleným placením svých nákupů opatřiti si takto na černo cizí kapitál, který vypomáhá v jeho podniku. Jestliže totiž strojírna zůstává měsíce dlužna za dodané železo, z něhož vyrobila a prodala stroje, opatřila si tím obyčejně bezúročný úvěr od svého dodavatele, který se stal nedobrovolným věřitelem. Tento stav stává se v hospodářské krizi velkým nebezpečím pro celé hospodářství, zpomaluje platbu, ruší rovnováhu ve v ý r o b n í p o s l o u p n o s t i a nakonec vlévá se rušivě do konsumního tělesa.

V poslední době dobře fundované akciové společnosti rozdělují ve svých veřejných bilancích své dluhy na pohledávky finančních věřitelů a na dodavatele, chtějíce tak ukázati svým akcionářům, kolik činí kapitálová účast jiných na podniku.

Nejjednodušší zkouška jakosti bilance, jakési zlaté pravidlo, je v tom, že sečteme položku bankovních pohledávek, hotovosti, dlužníků a zásob zboží na straně aktiv a porovnáme ji s cifrou věřitelů na straně pasiv. Zmíněná aktiva musí ve zdravém podniku přehlavovat zadlužení, neboť podnik pracující s výtěžkem, musí v těchto cifrách býti aspoň v rovnováze. Při tom je nutno pamatovati na eventuální ztráty u dlužníků.

Bankovní bilance.

Studium bankovních bilancí je snadnější z toho důvodu, že náš stát předpisuje velmi podrobně schema, podle něhož banky jsou nuceny uveřejňovati své bilance. Jest jasné, že otázka tajných rezerv tu hraje ještě větší roli, nežli v podnicích průmyslových, neboť při naší konstrukci bank a jejich nepoměrně vysoké přímé účasti na průmyslovém podnikání, se stávají cedníkem, na němž v dobrých dobách zůstává hodně zisků, v dobách kritických však nesou velkou část ztrát. Každá reforma středoevropského bankovníctví se musí zabývati touto nejvlastnější podstatou našeho bankovníctví; jejím úkolem je přetvořiti naše banky z ústavů financujících výrobu, na ústavy financující jednotlivé obchody. Při celkem malé kapitálové potence našeho hospodářství, je to úkol nesnadný a veškeré snahy musí býti velmi obezřetné, aby neporušily dnešní organizaci, která je v dobách krise sice nebezpečná, ale pro kterou není náhrady.

Ani zdaleka jsem zde nevyčerpal problémy, před které nás staví otázka, jak čísti bilance a čemu nás bilance učí. Zabývati se bilancemi podniků není suché studium, je to velice životné a zajímavé odvětví praktické ekonomiky. Bohužel, málo akcionářů dovede vyčísti z bilanční zprávy společnosti něco pro ocenění akcií, ze kterých stříhá kupony. Mám zato, že akcionářské spolky, které často žijí z neplodné kritiky na valných hromadách, by měly se vážně zabývati kritikou bilancí a svým členům ukazovati na praktických rozbořech, jak se orientovati o bonitě a rentabilitě podniku z uveřejněných bilancí.

literatura a umění

Otto Rádl:

Historie Osvobozeného divadla

II.

Místa a roky.

Roku 1925 viděli jsme první tři inscenace Frejkovy a první tři představení pod záhlavím „Osvobozeného divadla“. Roku 1926 konalo se již sedmáct představení a roku 1927 konalo se až do vystoupení Voskovce a Wericha představení osmáct, po jejich přístupu sedmdesát sedm, tedy celkem devadesát pět. To byl vrchol životnosti, jaký kdy která mladá scéna s avantgardním uměleckým programem projevila, to byl největší úspěch, jehož si kdy mladé, ochotnický řízené divadlo, složené z neprofesionálů, mohlo kdy přát.

Rok 1925 přináší definitivní zcelení herecké skupiny s Frejkou v čele, formulování programu jevištního konstruktivismu a ukázky prvních důsledných představení v praxi. Rok 1926 přinesl oficiální spojení této skupiny s uměleckou skupinou „Devětsilu“, při zachování samostatné administrativy i uměleckého vedení, a řadu představení s důsledným spojením moderního projevu hereckého, režiserského a jevištně výtvarného s projevem tanečním a hudebním. Rok 1927 pokračuje v prvních čtyřech měsících v téže linii. V květnu dochází k veliké změně: ke skutečným úspěchům finančním zásluhou „Vest-Pocket-Revue“ a záhy ke zprofesionalisování Osvobozeného divadla.

Roku 1925 a 1926 vidíme tyto mladé herce v sále konservatoře hudby na Slupi, v „Legii malých“ v Holešovicích, v „Masarykově síni“ na Žižkově, v Bratislavě, v Teplicích a konečně v místech, na něž se bude později vzpomínati jako na východisko nového jevištního směru, v Divadle na Slupi a v Mozarteu v Jungmannově třídě. Roku 1926 jsou už pevně usazeni v technicky dosti konvenujícím, ale polohou značně nevýhodném divadle slupském. ¹⁹²⁷ Roku v březnu se rozdělí skupina na dvě. Původní „Osvobozené divadlo“ s Frejkou a většinou ensemblu odešlo do „Umělecké Besedy“ na Malou stranu pod názvem DA-DA, kdež také dne 29. a 30. dubna 1927 uspořádali studenti Voskovec a Werich první dvě veřejná představení „Vest-Pocket-Revue“. Skupina Honzlova zůstala na Slupi s názvem „Osvobozené divadlo“. ^{U. B.} Obě skupiny ještě téhož roku si prohodily svá působiště: Honzl, k němuž se pak teprve přidali Voskovec a Werich, přešli do Umělecké Besedy, zatím co Frejkovo a Burianovo DA-DA odešlo na scénu na Slupi. Voskovec a Werich přešli koncem června 1927 do „Švandova divadla“, řízeného Léblem, od podzimu hráli však opět v Umělecké Besedě. Na podzim 1928 zahájili sezonu na Václavském náměstí v divadle „Adrii“, z něhož se později stalo Kino Juliš. Od příští sezony 1929-1930 je nalézáme v nově otevřeném divadle v paláci „U Nováků“, jemuž zůstávají věrni až do jara roku 1935.

Vedle těchto scén žije pokusné divadlo určitou dobu v tak zvaném „Mahenově Studiu“ na Moravě, z něhož se vytvoří později Gamzovo „Umělecké divadlo“ v Besedě, — v brněnském Studiu E. F. Buriana a v Legii Malých v představeních M. Jareše.

Lidé a skutky.

Všechny tyto emigrace nebyly diktovány věcnými ohledy na možnosti nové scény nebo na nedostatky scény staré. Určovaly je, jak tomu u mladých, uměleckých skupin bývá, přechodné osobní sympatie a antipatie vůdců jednotlivých skupin. Těmito nejvýraznějšími osobnostmi, jež se stěhují se scény na scénu a podle nějakého existenčního zákona malých scén se objevují s novou sezonou vždycky v novém působišti, byl Jiří Frejka, Jindřich Honzl, Emil F. Burian, Jiří Voskovec a Jan Werich, a konečně Vladimír Gamza a Miloslav Jareš.

Jiří Frejka byl, jak jsme minule ukázali, iniciátorem. Zatím co různé proletářské scény, zejména Zorův „Dědrasbor“ (Dělnický dramatický sbor), se pokoušely většinou diletantsky a v úzkém rámci strany o divadelní představení naprosto odlišná od dosavadní jevištní

konvence, pokusil se Frejka první o samostatný scénický projev avantgardní bez závislosti na politice. S dojemnou neobratností teoretika, zatíženého těžkou abstraktní dikcí, jak ji známe z jeho knižní studie „Člověk, který se stal hercem“, spojoval Frejka velice šťastný dar osobní roztomilosti a sdílné kamarádkosti ve spolupráci s hercem. Při tom byl Frejka vždycky stále plný podnětů a nápadů: jeho představení se podobala skicám, nebyla nikdy propracována a dostudována do posledních detailů, byla však mladá a plná podnětů. Frejkova cesta od „Scény adeptů“ přes „DA-DA“, „Moderní studio“ až po Národní divadlo ukazuje postupný vývoj od nápadu k technice.

Jindřich Honzl měl všechny vlastnosti, které Frejkovy chyběly, kromě Frejkova divadelního nadání. Honzl přinášel představení přesně nastudovaná, vtěsnaná do schemat předem vykombinovaných, důsledná a slohově jednotná, jimž nechybělo nikdy nic než život. Jeho osudem bylo přinášeti na svět vždycky jen mrtvé děti. Kromě inscenací revuí Voskovce a Weriha, jejichž vitalitu nemohlo přemoci žádné sebe chladnější pedantství, přinášel Honzl vždycky jen představení zajímavá, nikdy ne strhující, plná intelektuálně vykombinovaných představení, při nichž však divák vždycky podržel klidnou distanci zdvořilého chladu. Honzlův expresionismus, jenž se v počátcích projevoval strnulými postoji a geometricky tanečními pohyby herců, pozbyl poněkud charakteru sokolského nebo vojenského cvičení, stal se civilnější, pružnější, nezbyl se však nikdy jakési strojové obřadnosti. Honzlovi herci, ať už to bylo na malé scéně diletantské nebo jednou na velké scéně první, se nikdy nemohli zcela vyprostit z dosahu neviditelné rákosky svého režiséra, bývalého učitele měšťanské školy: i jeho fantasmie má v sobě vždycky něco školometského. Honzlovy inscenace zanechávají po sobě vždycky dojem čehosi vymudrovaného, jakéhosi důmyslného a vumělkovaného stroje, jaký by sotva kdo jiný vymyslel, jehož podivný mechanismus ve vás však vždycky vyvolá pocit podivné neuspokojenosti a otázky: k čemu tohle všechno vlastně bylo vymyšleno. K tomu komplikovaly dráhu Honzlovu věčně osobní rozpory: jeho příchod do Osvobozeného divadla měl konečně za následek odchod Frejkův, jeho příchod do Brna podobný odchod E. F. Buriana, jeho příchod do Nového divadla pražského odchod jednoho z našich nejnadanějších herců a neobyčejně zkušeného režiséra Ferdinanda Harta. Po podobném vyúčtování s konkurenty neměl režisér Honzl už nikdy dosti energie a schopností, aby vybudoval životaschopnou scénu sám.

Arsenál.

Emil F. Burian je jeho pravým protipólem: je to duch vytvářející ensembly, zcelující, naplňující svůj soubor nadšením, vytvářejícím za nejnepříznivějších podmínek, bez jakýchkoli materiálních prostředků, z materiálu hereckých individualit druhého a třetího řádu opravdu životaschopné divadlo. Původně absolvent kompozičního oddělení konservatoře hudby spolupracoval s Frejkou již na Slupi, již roku 1926 objevil se na scéně jako herec v „Prsech Tiresiových“, v jiných hrách interpretoval klavírní doprovod. Po roztržce Osvobozeného divadla v březnu 1924 založil Burian spolu s Honzlem divadlo DA-DA,

jež kromě pokračování v avantgardních inscenacích si vzalo za program vytvoření moderního kabaretu v revuální formě pod názvem „Visacího stolu“, se stálymi figurkami (pan Pak Tedy, hraný Burianem, Kuře ztělesněné Slípkou, Miss Czechoslovakia, hraná Lolou Skrbkovou, a Malé Pivo, vytvořené Trojanem) a standardními typy na způsob Commedie dell'Arte. Nový směr v jeho tvorbě zahajuje sestavení recitačního sboru pracujícího novými melodickými a rytmičnými efekty na způsob techniky jazz-bandu, jež Burian nazval „Voice-bandem“. V době mezi léty 1927 a 1928 nastudoval s tímto sborem Burian množství básnických děl, poslední Wolkerovu „Nemocnici“, jež představuje jeho přechod k inscenacím divadelním. Byl pozván do Brna za šéfa nově založeného Studia. Zde, v profesionálním divadle, poznal Burian nutnost zcela jiné práce, uvědomil si, že nové divadlo musí bráti zřetel na potřeby a možnosti hospodářské, a přes nepříznivé podmínky zaznamenal za rok práce v Brně mnoho hezkých úspěchů. Současně však se v něm utvrdilo přesvědčení, že „Studio“, jehož účelem je studovati možnosti nových technik, nosnost nových inscenačních principů, není možné při velké scéně a s herci současně pracujícími na oficiálním divadle. Burian podnikl s Voice-bandem dvojí zájezd do Italie, první na hudební festival do Sienny v létě 1929 a druhý do Milána, Turina, Benátek. Při tom recitoval Voice-band česky, italsky, francouzsky a německy Nezvala, Seiferta, Appollinaira, Kästnera, Schwitterse a Meringa. Burianův soubor přešel do Frejkova „Moderního studia“, po jehož zániku provedl E. F. Burian s paděsítlenným souborem po prvé Máchův „Máj“ a Wolkerovu „Nemocnici“. Angažmá ke komponování hudby k českému filmu přivedlo Buriana po brněnském a olomouckém období opět do Prahy, kdež založil v paláci Č. T. K. v Lützovově ulici kabaret „Červené Eso“, jenž uprostřed kulturní i politické deprese dosáhl obrovského úspěchu inscenací revue „Loď živých“. Poté založil Burian své nynější divadlo „D. 34“, měnící se během času na „D. 35“, v němž se svými inscenacemi Molièrova „Lakomce“, Kästnerových a Nickových „Písní z dnešní doby“, Shakespeara „Kupce benátského“, Šalomounovy „Písně písní“, Máchova „Máje“ a Haškova „Švejka“ postavil se Burian v čelo divadelního pokroku československého a získal si pověst nejlepšího českého divadelního organizátora a režiséra dneška. Tuto pověst si zaslouží: Burian patří svou uměleckou tvorbou do kategorie svatých nadšenců, neznajících mezí technických nebo fyzických možností. Jeho představení jsou nastudována do poslední preciznosti, není v nich jednoho jediného zakolísání, všechno je jednoznačné a jednotné. Burian podložil všem svým posledním inscenacím odvážně jednotný ideologický světový názor: staré pojetí klasiků při tom běže za své, všude však se objevuje pod povrchem starých vět nový život.

Vladimír Gamza, předčasně zesnulý mladý režisér „Mahenova studia“, jenž se svého času pokusil o několik inscenací v „Tylově divadle“ i o herecké uplatnění v Městském divadle vinohradském, je předchůdcem E. F. Buriana ve svém poměru k herecké práci. Také zde viděli jsme představení neobyčejně jednotná a precizní, ať se hrál Bouhélierův „Dětský karneval“ nebo Blokova „Růže a kříž“, vždycky se pracovalo bez napovědy v absolutně bezvadném na-

studování. Ať Gamza uváděl na scénu hry ve slohu expresionisticky dekorativního zjednodušení a pohybového zmechanisování, jako v Bérencově „Rodinné fantasii“ nebo nastudoval hru v intimním realistickém slohu Stanislavského, jako v Dickensově „Cvrčku u krbu“ nebo ať konečně hledal novou formu pro francouzskou klasickou frašku v Molièrově „Škole manželů“, vždycky se mu podařilo dosáhnouti na prosté slohové jednoty režie, výpravy a hereckých projevů. Gamzovo „Umělecké studio“, jež roku 1927 se střídalo v Umělecké besedě několik dnů v týdnu s Osvobozeným divadlem, bylo sice ve slohu eklektické, bylo to však první naše avantgardní divadlo, jež dělalo poctivou divadelní práci. Bylo znamenitou školou pro herce. Zatím co Osvobozené divadlo ještě v devětsilovských intencích ukazovalo na scéně akrobacie herců, kteří byli neakrobati, stepování artistů, kteří neuměli stepovati a artisty nebyli, recitace mladých lidí, kteří se ještě nenaučili, jak se na jevišti otevírají ústa, — naučil Gamza, Čech ruského původu, pod moskevskými vlivy svůj ensemble práci opravdu zbožné a oddané.

V této souvislosti je třeba se zmínit i o režiséru Miloslavu Jarešovi, z jehož představení v holešovické „Legii Malých“ vyšel skoro všechny náš herecký dorost s Jarmilou Horákovou v čele. Jarešovi chyběl teoretický program a jednotná stylová linie, přinášel však dobře nastudovaná představení a zejména záslužné hry s dětskými ensembly moderního slohu. Byla to divadelní představení na okraji velkoměsta, opravdu živá a vděčně přijímána.

Staré a nové.

Jiří Voskovec a Jan Werich mají zásluhu o to, že tuto historii „Osvobozeného divadla“ vůbec píšeme: bez jejich zasažení by i tato scéna nebyla patrně ničím, než jedním z nesčetných, dobře míněných a hůře prováděných pokusů o zrevolucionisování divadelního slohu, jak je s oblibou provádějí mladí literáti a herci bez angažmá. Je pravda, že vlivem těchto dvou studentských herců ochotníků, autorů ochotníků a divadelních podnikatelů ochotníků bylo záhy mladé „Osvobozené divadlo“ zbaveno své původní kosmopolitické osvobozenosti. Objevily se sice i ještě po premiéře „Vest-Pocket-Revue“ premiéry Hofmeisterových dvou her „Nevěsta“ a „Park“ (25. května 1927), Vančura dostal se po prvé na jeviště svým „Učitelem a žákem“ (14. října 1927), byly nastudovány dvě hry Mahenovy „Trošečníci“ a „Robinson a Pátek“ (6. ledna 1928), stejně jako „Mys Dobré Naděje“ od do té i od do té doby neznámé autorky Škeříkové, hrálo se Souppaultovo „Račte“ (11. května 1928) i Cocteauův „Orfeus“ (11. září 1928). Z českých autorů přišli k slovu v avantgardních inscenacích ještě Nezval svou „Depeši na kolečkách“ (16. června 1928) i Vančura svou „Nemocnou dívkou“ (26. září 1928) a z cizích Alfred Jarry svým „Králem Ubu“ (14. listopadu 1928), Lunz hrou „Mimo zákon“ (7. ledna 1929), Marinetti svými „Zajatci“ a Romains „Jiskrou“ (29. dubna 1928), ale hrám těchto deseti autorů bylo dopřáno jen po dvou či třech reprisách, zatím co celý repertoár „Osvobozených“ zaplnily zábavné revue. Je pravda, že literární ambice Osvobozeného

divadla, býti reprezentantem divadelní avantgardy evropské, jež se až do roku 1929 uspokojovaly, záhy přešly jeho nové ředitele. Místo literárních představení avantgardních zaujal střídavě s pravidelným repertoárem Kašpárek Merten. Po této stránce znamená zasažení Voskovce a Wericha umělecké minus. Oba studentští ochotníci, kteří pro jakési výročí „Spolku bývalých žáků československých oddělení na francouzských lyceích se sídlem v Praze“ napsali a zahráli „Vest-Pocket-Revui“, v dubnu 1927 se záhy proměnili v divadelní podnikatele, řídící se zásadami rozvážného hospodaření a škrtili pasivní položku avantgardního repertoáru ze svých představení. Omezili se na revue. V nich však přinesli své nové, čímž nahradili všechny ztráty starých avantgard.

Jejich výboj jde od „psiny“ k satíře. Jejich divadlo, jež vyrostlo ještě uprostřed evropské prosperity z roku 1928, se pomalu přizpůsobovalo evropské hospodářské krizi příštích let tím, že přinášelo romantickou iluzi a zapomenutí na všední dny, a přizpůsobovalo se později i rostoucí politické reakci tím, že se z původní nepolitické klaunerie počalo proměňovati v politicky bojovný a útočný prostředek boje za pokrok. Do prvního období pouhé „psiny“ patří prvních šest revui: „Vest-Pocket-Revue“, „Smoking-Revue“ (1928), „Si pořádně zařádit“, „Gorila ex machina“, „Kostky jsou vrženy“ (1929), „Premiéra Skafandr“ a „Líčení se odročuje“. Druhé období romantického útěku z dneška do dálky exotické nebo do kouzla minulosti představuje dalších šest revui: „Fata Morgana“, „Ostrov Dynamit“ (1930), „Sever proti jihu“, „Golem“, „Don Juan“ a „Robin Hood“. Obnovení Labicheovy frašky „Slaměný klobouk“ tvoří přechod k poslednímu období Voskovce a Wericha, přinášejícímu orientaci politicky útočnou. Patří sem posledních pět revui: „Caesar“ (1934), „Osel a stín“, „Kat a blázen“, a po divadelních bouřích zeslabené, ale ještě stále politicky ve stejné linii vedené hry „Vždy s úsměvem“ a „Panoptikum“ (1935).

Jaký je přínos Frejkův, Honzlův, Burianův, Voskovcův a Werichův do vývoje naší divadelní techniky, jaký byl jejich vliv na rozvoj nové divadelní formy a jak pronikalo jejich působení až do oficiálních a reprezentačních divadel všimneme si někdy jindy.

Igor Stravinský:

Z mého života

II.

Několik hudebníků přítomnosti.

Když jsem přijel do Paříže k zahájení sezony u Diaghilewa, slyšel jsem mezi jinými skladbami skvělou partituru Maurice Ravela „Daphnis et Chloé“, s níž mne skladatel seznámil již předtím, přehrávaje mně ji na klavír. Jest to snad nejlepší dílo Ravelovo a současně jedna z nejkrásnějších skladeb francouzské hudby. — Nemýlím-li se, slyšel jsem téhož roku také po prvé v komické opěře jiné veliké dílo francouzské „Pelleas a Melisanda“ spolu s Debussyem, jež mne pozval k sobě do lože. Viděl jsem tehdy Debussyho často a hluboce si mne získal sympatiemi, které projevoval pro mne a pro mé skladby. Byl jsem překvapen jemností jeho úsudků a jemu mimo jiné vděčím za to, že

poznal hudební důležitost oddílů „Tour de passage“ v baletu „Petruška“, který předchází těsně před závěrečným tancem loutek v prvním obraze. Tehdy si toho málokdo jiný povšiml. — Debussy mne často k sobě zval a jednou jsem se u něho setkal s Erikem Satiem, jehož jsem již podle jména znal. Líbil se mi hned na první ráz. Byl to jemný chlapík. Byl plný zchytralosti a inteligentně zlomyslný. Z jeho díla se mi líbí zejména „Sokrates“ a některé stránky z „Parady“.

Debussyho balet „Hry“ jsem určitě slyšel buď při generální zkoušce, nebo při premiéře. Měl jsem tuto hudbu velice rád. Debussy mi ji předtím přehrál na klavír. Jak ten člověk dovedl dobře hrát... Elán a verva této partitury si zaslouží věru vřelejšího přijetí od obecnstva, než se jí dostalo. Na choreografii toho baletu se však již vůbec nepamatují. Za dlouhých týdnů své nemoci mi projevovali přátelé živou a dojmavou účast. Velice často mne navštěvoval Debussy, de Falla, Ravel, Florent, Schmitt, Casella a skoro denně Diaghilew, jenž však nikdy nevstoupil do mého pokoje, protože se bál nákazy. Tato jeho bázeň měla v sobě skoro něco patologického a přátelé se mu proto stále posmívali. — V Římě jsem se seznámil také s Prokofievem, jehož sem Diaghilew pozval z Ruska, aby si poslechl skladbu baletu, kterou od něho objednal. Znal jsem ho už z Ruska, ale teprve za římského pobytu jsem měl příležitost přijít do bližšího styku s tímto významným hudebním skladatelem, jehož vysokou hodnotu dnes uznává celý svět.

Přátelství s Picassem.

Také s Picassem jsem se seznámil v Římě, v době ruské únorové revoluce. Z Říma jsme odjeli do Neapole s Diaghilewem, Picassem a Massinem. Ansermed tam přijel již dříve, aby tam připravil Diaghilewova představení. Použil jsem volných chvil k procházkám po městě, většinou ve společnosti Picassově. Zejména nás lákalo slavné akvarium. Zůstávali jsme v něm po celé hodiny. Protože jsme oba byli stejně vášnivými obdivovateli starých neapolských guaší, podnikali jsme za našich četných vycházek hotové razzie ve všech malých knihkupectvích a starožitnických závodech. Z Neapole jsem se vrátil do Říma, kde jsem ztrávil příjemný týden u lorda Bernerse. Když jsem se vracel do Švýcarska, stala se mi na hranicích u Chiasa příhoda, na niž nikdy nezapomenu. Odvážel jsem si s sebou svůj portret, který Picasso v Římě nakreslil a který mi daroval. Když vojenské úřady případny na tuto kresbu, nechtěly mne s ní za nic na světě propustiti. Ptali se mne, co to představuje, a když jsem jim řekl, že je to můj portret, nakreslený znamenitým umělcem, nikdo mi nechtěl uvěřiti.

„To není portret, to je vojenský plán,“ tvrdili mi.

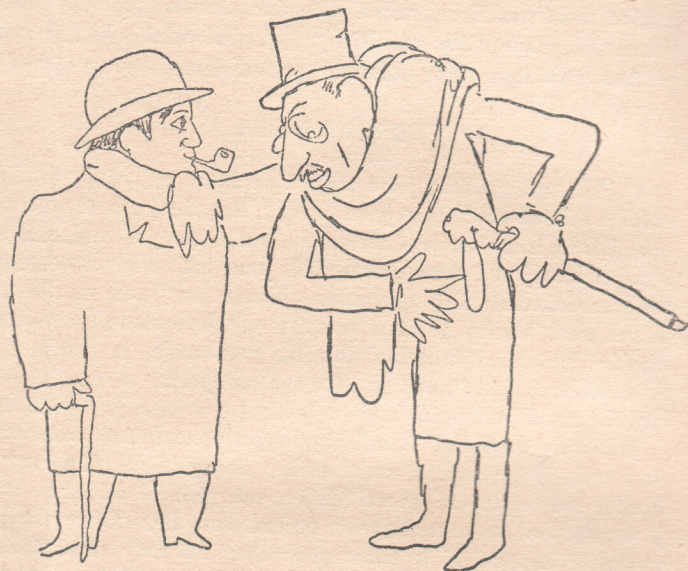
„Ano, to je plán, ale plán mého obličejce a ničeho jiného,“ odpovídal jsem jim. Nepodařilo se mi však tyto pány přesvědčiti. Nedorozumění s nimi způsobilo, že jsem zmeškal vlakové spojení a musil zůstat v Chiasu až do zítřka, a svůj portret jsem musil poslati na britské vyslanectví v Římě, lordu Bernersovi, jenž mně jej později spolu s diplomatickou poštou poslal do Paříže.

S Picassem, s Diaghilewem a Massinem jsem měl četné porady v Paříži, když Picasso navrhoval výpravu pro můj balet „Pulcinella“. Premiéra tohoto baletu byla z oněch vzácných představení, při nichž všechny složky: námět, hudba, choreografie a celková hudba tvořily jediný souvislý a homogenní celek. Picasso tu udělal hotový zázrak a nemohu ani říci, co mne na jeho výpravě více okouzlo: zda

to byla jeho barva, jeho smysl výtvarný a plastický, či ohromující pochopení pro divadelní účiny, které v sobě má tento neobyčejný muž.

Petruška.

Nežli jsem začal „Povševnění jara“, jehož uskutečnění mělo býti dlouhé a pracné, chtěl jsem se pobaviti orchestrální skladbou, v níž by převažující úlohu měl klavír, jakýsi



PABLO PICASSO A IGOR STRAWINSKÝ
podle kresby Jeana Cocteaua.

Konzertstück. Když jsem tuto hudbu skládal, měl jsem přesnou představu náhle zdivočelého tatrmana, jenž kaskádami svých čertovských arpeggiů napíná trpělivost orchestru k prasknutí, zatím co mu orchestr odpovídá vyhrůžnými fanfárami. Je z toho strašlivá vřava, která se končí, když dosáhla paroxysmu, bolestným a žalostným zlomením ubohého tatrmana. Když jsem dokončil tuto bizarní skladbu, procházel jsem se po břehu Ženevského jezera a hledal po celé hodiny titul, jenž by vyjadřoval jediným slovem charakter té hudby a tím i ráz mé hlavní osoby.

Jednoho dne jsem radostně vyskočil.

Petruška... Věčný a nešťastný hrdina všech výročních trhů ve všech zemích... To bylo to pravé, našel jsem svůj titul...

Diaghilew mne přišel brzy nato navštívit v Clarensu, kde jsem tehdy bydlil. Byl velice překvapen, když místo náčrtu „Povševnění jara“, který si přijel poslechnouti, přehrál jsem mu skladbu, již jsem právě dokončil. Byla to skladba, z níž se brzy nato stal druhý obraz „Petrušky“. Skladba se mu tak líbila, že od ní už nechtěl upustit a počal mne přemlouvat, abych rozvinul téma šaškova utrpení a udělal z něho choreografické představení. Za jeho pobytu ve Švýcarsku jsme ve hlavních liniích vypracovali námět hry a její intriku na základě myšlenek, jež jsem mu sdělil. Tak jsme se dohodli o místě děje, o tržišti s davem lidstva, s boudami, s tradičním divadélkem, s kejklířem a jeho taškářskými kousky, s oživením jeho loutek. Petruška měl býti jeho rivalem, pak tanečnice a vášnivě drama, jež vede ke smrti Petruškově.

První dějství jsem dokončil v Beaulieu-sur-Mer, kam jsem odjel na zimu s rodinou. Často jsem se stýkal s Diaghilewem, jenž bydlil v Monte Carlu. Pak odjel do Petrohradu, kam

mne na vánoce pozval. V Petrohradě jsem přebral přátelům první dva akty a začátek třetího. Nemyslil jsem tehdy, že jsem své rodné město viděl naposled. Když jsem se vrátil do Beaulieu, přerušila mou práci nepředvídaná těžká nehoda. Vážně jsem onemocněl otravou nikotinem. Tato nemoc mne přinutila na celý měsíc ke klidu, což mne hrozně znepokojilo, protože jsem nevěděl, jaký bude osud Petrušky, jenž se měl na jaře hrát v Paříži. Na štěstí jsem během půltřetího měsíce mohl práci dokončit. Koncem dubna jsem odjel do Říma, kde Diaghilew pořádal na mezinárodní výstavě svá představení: tam jsem dokončil poslední stránky.

Viděti hudbu.

V „Historii vojáka“ jsem umístil orchestr na scéně. K této zvláště lákavé myšlence jsem dospěl tím, že jsem si uvědomil, jak zajímavým pro diváka je viděti hrající hudebníky, z nichž každý má svou úlohu. Měl jsem totiž vždycky hrůzu před nasloucháním se zavřenými očima, bez jakékoli aktivní účasti oka. Viděti gesta a pohyby všech rozmanitých částí onoho tělesa, jež hudební skladbu provozuje, je jednou ze základních nezbytných složek, přispívajících k tomu, aby člověk mohl pochopiti hudební skladbu v celé její nádheře.

Jakákoliv hudební skladba potřebuje nezbytně exteriore, aby ji posluchač mohl vůbec zachytiti. Jinými slovy: hudba má zapotřebí prostředníka, má potřebu někomu, kdo ji provozuje. To je nezbytnou podmínkou, bez níž by hudba nemohla dospěti až k nám: proč bychom tedy tuto složku hudby ignorovali nebo proč bychom se tvářili tak, jako bychom jí neznali? Proč bychom zavírali oči nad tímto faktem, jež patří k samotné povaze hudebního umění? Člověk ovšem raději odvrátí nebo zavře oči, kdykoli vám hudebník přehnanou nebo zbytečnou gestikulací překáží v soustředění auditivní pozornosti. Jestliže však jeho gesta jsou diktována jediné tím, co hudební skladba požaduje, a jestliže se nesnaží působiti na posluchače mimomůlečnými prostředky, proč bychom pak nesledovali očima ty pohyby, které usnadňují naše auditivní vnímání hudby, stejně jako vidíme-li pohyb paží hudebníka, houslisty nebo trombonisty. Ve skutečnosti ti, kdož předstírají, že nemají z hudební skladby plný požitek, nezavrou-li oči, neslyší hudbu o nic lépe, než s očima otevřenými. Vyloučení optických vjemů však jim usnadňuje oddati se snílkování za kolébavých zvuků hudby: to jsou posluchači, kteří toto snění mají raději než samu hudbu.

Umění staré a moderní.

Když jsem dokončil partituru „Vojáka“, složil jsem skladbu, jež sice měla skrovné rozměry, byla však významným dokladem toho, jakou chutí mne naplnil v té době ja a z z, jenž tak oslnivým způsobem vytryskl hned po skončení války. Na mou žádost mi poslali celý stoh takové hudby, jež mne okouzila svou opravdovou lidovostí, svěžestí a dosud neznámým stříhem, svým rytmem, jazykem, jenž zřejmě prozrazoval černošský původ.

Tyto dojmy mi vnikly myšlenku načrtnouti portretní náčrt takové nové taneční hudby a dodati jí důležitosti koncertní skladbou, tak jako kdysi současníci starých tanců činivali s menuetem, valčíkem nebo mazurkou. Proto jsem složil „Ragtime“ pro jedenáct nástrojů: nástroje dechové, strunné, bicí a uherský cymbál. O několik let později jsem sám dirigoval první provedení v pařížské opeře na jednom z koncertů Kussevickeho.

Měl jsem již vždycky svůj názor o vztahu mezi hudbou starou a hudbou moderní. Jsem přesvědčen, že člověk své

doby je naprosto neschopný zcela pochopiti umění některé starší epochy, zcela si osvojit její smysl, skrytý pod zastaralými vnějšími formami a vyjádřený jazykem, jímž se už nemluví — nemá-li člověk živý cit a skutečné porozumění pro aktualitu, neúčastní-li se s plným vědomím toho života, jenž jej obklopuje.

Jenom ti jsou opravdu živí, kdož dovedou objeviti skutečný život v těch, kteří jsou již „mrtví“. Proto se domnívám, že i s hlediska pedagogického by bylo daleko rozumnějším začínati výchovu žáka porozuměním toho, co je aktuální a teprve pak stupeň po stupni sestupovati do minulosti.

Jaképak uznání si zasluží úsudek těch lidí, kteří se dostávají do extase, setkají-li se s některým velkým jménem minulosti, zatím co před díly dneška projevují jen ponuru netečnost, ne-li zřetelně větší sympatii pro věci průměrné a pro loci communes?

dopisy

Je třeba vystríhat Prahu před Hlinkou?

I.

Ctený pán redaktor!

Keď nenávisť inspiruje, vtedy niet divu, že pisateľ odbočí vedome i nevedome od skutočnosti. A že článok v 22. čísle Přítomnosti („Slováci varujú Prahu před Hlinkou“) diktovala nenávisť, to netreba dlho dokazovať. Kto napíše, že sa Hlinka vyhýbal buditeľskej práci národnej, že sa Hlinka za svetovej vojny ostentatívne vyhýbal slovenskej spoločnosti, že sa Hlinka dostal na index zradcov slovenského národa, že není väčšej nenávisti k českému národu u nikoho než u Hlinku, že je ľudová strana dirigovaná z nepriateľského štátu, ten je priveľmi zlomyseľný, než aby sme ho mohli pokladať za objektívneho človeka, s ktorého článkom vraj zásadne súhlasia prední činitelia československých vládnych strán na Slovensku. Ale poďme pekne po poriadku.

Zpráva, otláčená svojho času vo „Večernom Českom slove“ pod nadpisom „Slováci varujú pújdou do vlády?“, skutočne veľmi dobre charakterizuje mentalitu väčšiny českej politickej verejnosti, ktorá za Slovákov pokladá predovšetkým stúpcov Hlinkovej ľudovej a slovenskej národnej strany. Toto na veci nemení, ale je to zjav zaujímavý a pozoruhodný.

Hlinkova minulosť je o veľa svetlejšia, než ju vyličil pisateľ článku „Slováci varujú...“. Na sedem hodov, na sedem „hriechov“ Hlinkových je nie ťažko odpovedať. Prosím:

1. Černovská masakra bola vraj spôsobená osobnou ctižiadostou Hlinkovou. Pisateľ toto tvrdenie ničím neodôvodňuje. My však naproti tomu vieme, že si sami Čerňovania priali, aby kostol v Čerňovej vysvätil ich rodák Andrej Hlinka.

2. Hlinka sa vraj vyhýbal buditeľskej práci národnej. Naproti tomu vieme, že Hlinka po černovskom krvipreliatí prednášal po celých Čechách a na Morave a upozorňoval na slovenské bolesti. Vieme, že černovská masakra a s ňou spojená Hlinkova cesta po Čechách a Morave mala veľkú ozvenu i v cudzine (Watson, Björnson), ktorá bola upozornená na bezprávie, činené Slovensku. Ďalej: Andrej Hlinka zakladal potravne a úverne družstvá a bol po tejto stránke jedným z prvých priekopníkov družstevníckej otázky na Slovensku. Andrej Hlinka vydával pre ľud noviny so slovenskou národnou tendenciou, písal do nich a vykonal tým značný kus práce na poli slovenskej ľudovýchovy. Takto v praxi uplatňoval

Hlinka svoje politické snaženia. To je nie buditeľská práca národná?

3. Andrej Hlinka sa vraj za svetovej vojny vyhýbal slovenskej spoločnosti. Bolo by tu treba vysvetliť, koho myslí pisateľ pod slovenskou spoločnosťou. Ak Déreza a Markoviča, vtedy je táto výtka opodstatnená. Inak nie. Má však vieme, že Hlinka na sklonku vojny, ale ešte dávno pred 28. októbrom 1918, a to 24. mája 1918 na porade národných pracovníkov v Turč. Sv. Martine najvýraznejšie vyhlásil, že je za orientáciu československú. Tento revolučný akt je len malým dokumentom slovenského i československého citenia Hlinkovho.

Štvrtý a piaty bod vyčíta Andrejovi Hlinkovi, že svojho času bol urobil pakt s maďarskou vládou stranou pri voľbách do liptovskej župy proti slovenskému kandidátovi a že v župnom výbore liptovskom nehlasoval za to, aby boli podania prijímané župou v slovenskom jazyku. Zvlášť posledná výtka je veľkou pochútkou ministromi dru Dérezo, ktorý ju už niekoľko rokov do únavy a do omrzenia serviruje slovenskej verejnosti. Aký vraj bol Slováčok Andrej Hlinka, keď pri hlasovaní za slovenský návrh vyhlásil „nem szavazom“? Na pohľad je to nebdanie slovenských záujmov. Kto však pozná krivoľaké chodníky politiky (i dnešnej, a tobož maďarskej predvojennej politiky!), ten ľahko uverí, že Andrej Hlinka týmto svojím taktickým obídením hlasovania poslúžil viacej slovenskej veci, než tí dvaciaty štyria, ktorí kladným hlasovaním proti vyše trojnásobnej väčšine (80 hlasov) podnikali beznádejný a predom prehraný boj.

6. Za tieto skutky sa vraj Hlinka dostal na index zradcov slovenského národa. Toto konštatovanie je novum. Je objavom roku 1935. My naproti tomu vieme, že Hlinku dosiaľ ani jeho najväčší protivník nomenoval zradcom slovenského národa. (Možno, že dr. Jehlička a Dimitrijevič. Ale ich „vyhlásenia“ sú nie smerodajné.)

7. Hlinka sa vraj dal v Prahe oslavovať ako národný mučeník. Spomenuli sme už, aký význam pre zahraničie mala Hlinkova cesta po Čechách. To je tedy kladná stránka Hlinkovej cesty. A že si Hlinka získal i osobných sympatií počas svojho pobytu v Čechách, to není hriechom. Môžeme tu však zaznameniť, že ešte i taký Václav Cháb, ktorý napísal svoju knihu („Andrej Hlinka, život a politika,“ 1934) s tým zámerom, aby vraj ukázal, akým je nebezpečím Andrej Hlinka pre národ a štát, uznáva, že v dobe pred černovským krvipreliatím a po ňom reprezentoval Andrej Hlinka nesporne kladnú složku v dejinách československého pomeru.

Že Hlinka v svojom živote chybil, to je pravda. (Kto je bez chýb?) Pri prevrate sa veľa pochybilo. Chybil Šrobár, Hodža i Hlinka. Hlinkova ukvapenosť pri ceste do Paríža, neprežiteľnosť pri výbere prof. dra Tuku, jeho prenáhlenosť a ráznosť vo veciach, ktoré si vyžadovaly pomalšieho vývoja, to všetko mu možno vytýkať. Ale osočovať Hlinku z hungarizmu, separatizmu, z nenávisťi voči Čechom, to je zbraň veľmi zákerná, podlá a nečestná. Úprimnosť Hlinkových snáh musí rešpektovať i ten protivník, ktorý nesúhlasí so spôsobom Hlinkovej politiky.

Na Hlinkovu prácu sa možno dívať kladne i záporne. Čech i Slováčok môže autonomiu Slovenska schvalovať i odsudzovať. O autonomii možno diskutovať, či by ona znamenala hospodársky a duchovný úpadok a či povznesenie Slovenska. Jesto dôvodov pro i contra. (Po tejto stránke treba pochváliť predvšetkým debatu v klube „Přítomnost“ v Prahe.) Ale na Hlinku hľadieť ako na nebezpečie pre Republiku, hľadieť na neho ako na zradcu Slovákov i nepriateľa Čechov (paradoxon!), to objektívnemu človeku nemožno. Lebo je iste nie

nepriateľom Čechov ten, kto chce, aby boli Slováci v Republike spokojní, a hľadieť pri tom inú cestu než tú, ktorá je po chuti vládnucemu poriadku. Pre túto cestu, pre túto metodu, ktorá je snáď na prvý pohľad nie vhodná, nemožno Andreja Hlinku odsudzovať. Ale akoľvek, ľudia slušní a Slovensku rozumejúci vždy budú úsilie Andreja Hlinku pri najmenšom rešpektovať.

Pripomínam, že som túto úvahu nenapísal z nejakých straníckych pohnútok. Nepredpojatý Slováčok (a Čech znalý slovenských dejín) cíti, že je Andrej Hlinka veľkou postavou slovenskej historie, a že ten, kto ho predstavuje v takom svetle, ako sa to stalo v minulom čísle „Přítomnosti“, nielen falšuje historiú (ako to bolo vyššie analýzou 7. bodov dokázané), ale aj uráža jedného z tých, ktorí pripravovali dvaciaty ôsmy október. Bol to dr. Milan Hodža, ktorý povedal (na prednáške v Ban. Bystrici dňa 8. decembra 1933), že bez slovenského nacionalizmu by nebolo 28. októbra 1918. A my vieme, že práve Andrej Hlinka je význačným reprezentantom predprezratového slovenského nacionalizmu. Niet príčiny vystríhať pred Hlinkom tú Prahu, ktorá Andreja Hlinku už v čase našej národnej poroby nadšene vítala a jeho poctivým úmyslom s plnou vážnosťou porozumela.

A. E., Banská Bystrica.

II.

Vážený pane redaktore!

Vláda stojí před otázkou, zda má být Hlinka přibrán do vládní většiny anebo nikoli. Slovenští vládní politikové se tomu brání, kdežto čeští jsou zásadně pro to. Slovenským aktivním politikům se zatím podařilo uplatnit svůj odpor, ale cítí to příliš dobře, že nestojí za nimi české veřejné mínění, a proto asi dávají v „Přítomnosti“ na přetřes tuto důležitou otázku.

Cítím potřebu přihlásiti se k slovu v této diskusi. Není tomu tak dávno, co jsem tu uveřejňoval své články, v nichž jsem odůvodňoval potřebu přibrání hlinkovců do vlády. Ale proč? Proto, že jsem to pokládal od československých stran za takticky nesprávné, jestliže v době hospodářské krise nechávají v opozici využívat veškeré nespokojenosti nevědomeleho slovenského lidu proti sobě, proti československé jednotě a nakonec i proti státu. Se stanoviska československé jednoty nemohlo být opravdovému Čechoslovákovi lhostejné, jak hlinkovci v opozici postupně očividně pro sebe získávali sympatie celého Slovenska. Kdyby byli bývali ve vládě, všeho toho jsme mohli být ušetřeni a možno říci, že sotva která strana by teď byla při volbách tak hluboce upadla, tolik hlasů ztratila, jako strana Hlinkova.

Sociální demokracie se obávala, že by v případě Hlinkova vstupu do vlády byla bývala ona vytlačena do opozice a s ní i německá sociální demokracie, a že by vládní politika byla dostala nátěr protisocialistický.

Stojíme zase před otázkou, co s hlinkovci teď. Mají být ve vládě anebo mimo vládu? Vy, pane redaktore, soudíte, že o tom rozhodne mezinárodní situace a to vzhledem k Henleinovu nebezpečí. Snad bych tak soudil také, kdybych byl i nadále v Praze a z Prahy se díval na situaci na Slovensku. Ale tu jsem teď poznal (a mám k tomu tu nejlepší příležitost), že pražská obava z Hlinky se stanoviska mezinárodního není opodstatněna. V Praze se příliš bojí maďarského nebezpečí a zdá se mnohým, jakoby Hlinka napomáhal v opozici tomuto nebezpečí, leč Hlinka nesmí, kdyby i chtěl, dělat v opozici nějakou tajnou politiku v prospěch Maďarska, prostě z toho důvodu, že vlastní jeho voliči by ho za to odsoudili, vždyť myslíme na to, že většina

mladé slovenské inteligence jde za ním — a především v jejím existenčním zájmu je, aby Slovensko nikdy nepřipadlo Maďarsku. A pokud článek určitého vládního politika v „Přítomnosti“ činí jakési narážky na odůvodněnost takových obav, nutno to odmítnouti a pochybuji, že by takto o Hlinkovi smýšleli všichni vedoucí vládní slovenští politikové. Kdysi jsem se obával, že Hlinkovo štvání proti Čechům a naší národní jednotě by mohlo vést k tomu, že by v případě války jím zdemagogisovaní lidé sotva byli dobrými vojáky. Ale zbytečná je i taková obava, poznal jsem to také — na vojně. Mladá slovenská generace je republice tělem i duší oddána, i ta autonomistická, a to především, jak už řečeno, v zájmu vlastním. Konečně není se třeba bát maďarského nebezpečí ani proto, poněvadž na Slovensku není žádného maďarského henleinismu.

Praha se Hlinky bojí proto, protože ho nezná a poněvadž nezná také slovenské věci. Jen proto si maluje čerta na stěnu. A jedině ze strachu, že Hlinka v opozici bude dělat politiku Maďarsku užitečnou a našemu státu v mezinárodní politice škodlivou, chce Praha, aby Hlinka byl ve vládě.

To je s námi teď tak jako s cestujícími na loďce. Jestliže si jedna část cestujících myslí, že je loďka porouchaná, příliš jí záleží na tom, aby ti druzí se chovali také tiše a nedělali žádné hlouposti. Leč není třeba si to myslet, loďka, na níž plujeme, je zdráva a můžeme si to dovolit, aby se ten méně rozumný vybláznil. Má-li být Hlinkova strana přijata do vlády jen z důvodů zahraničně-politických, není toho třeba.

Uvažujme tedy o tom, zda Hlinka má být přibrán do vlády z vnitropolitických důvodů. Mohli by Luďáci prospět vládě při řešení hospodářské krise? Mohla by demokracie jejich přibráním být posílena? Ani jedno ani druhé. Hospodářským věcem vůbec nikdo u nich nerozumí a demokracie také není jejich zvláštní láskou. Ústupky, které si na vládě vynucují, jsou naopak s to, zhoršit naše poměry hospodářské a poškodit také věc demokracie. Jde jim především o to, aby své lidi mohli dostat na přední místa, zvláště v administrativě. A při tom ani nedbají na schopnost anebo neschopnost dotyčných osob. V této těžké době moc záleží na dobré administrativě, zvláště na Slovensku, kde máme ještě obecní a obvodní notáře a kde je tedy i obecní samospráva v rukou úředníků. Teď v tomto oboru je moc zlořádů, a jak by to bylo, kdyby hlinkovci přišli tu k moci víc než dosud? Sociální a hospodářská stránka administrativy by měla ještě víc těžkostí a překážek než teď. A právě o tyto věci teď jde. A jde také o opravdové uplatnění demokracie ve správě a veřejném životě vůbec, na nedostatky tohoto druhu trpíme na Slovensku, trpí tím hlavně chudý slovenský lid. Luďáci, jejich přívrženci mezi inteligencí, úřednictvem, by tyto nedostatky jen zvyšovali.

Před volbami nám mohlo a mělo jít o získání Luďáků do vlády z taktických důvodů, aby se nemohli před voličstvem ukázat jako neodpovědní za současné poměry, teď však, když je po volbách a je třeba myslet hlavně na to, jak poměry opravdu napravit a máme na to do nastávajících voleb řadu let, je třeba pracovat bez Luďácké přítěže. Takto Luďáci a autonomisté vůbec budou nuceni dělat plodnou opozici. A teprve, když časem prokáží, že by mohli být ve vládě také užitečným partnerem, ať jsou do vlády přibráni. *Jiří Šujan.*

Knihkupec se hájí

Pan ředitel Fürth ve svém článku v 19. čísle „Přítomnosti“ vyslovil se o několika příčinách krise knihy, jak je vidí nakladatel. Já považuji za užitečné pro věc k jeho vývodům přiči-

nití několik poznámek jako knihkupec (sortimentář), aby interese slyšeli obranu toho malého „jen ochodníka s knihami“, který asi nepatří do počtu oněch „řádých“ 250 z tisíce.

V prvním odstavci se pan Fürth zmiňuje jen tak mimochodem o knize, jakožto hodnotě duchovní. K tomu bych rád poznamenal, nemaje úmyslu přísuzovati si právo soudce, jen tak se stanoviska obchodního, že na odklonu nejširších vrstev lidových od knihy přece jen asi naši autoři nejsou docela tak bez viny. Krátce řečeno: myslím, že nemáme dnes spisovatelů, kteří by dovedli říci svému lidu své ideály takovou formou, aby jim rozuměl. Nemáme takových Benešů-Třebízských, Raisů, Šimáčků, Jirásků atd., kteří psali zámyslně pro lid a kterým ten lid také rozuměl. Dnešní autoři píšou většinou jen o spodině lidské, o takových prostitutkách, zlodějích, finančních upirech a uvědomíte-li si, že toto téma je zpracováváno v novodobém románě již snad přes 50 let, nebudete se divit, že lid je již dávno tím nasycen. Hlavně myslím, že by naši autoři měli jít více mezi lid, s ním rozprávět o knihách a tak by poznali jeho duši. Shledali by, že takové služebné, kontoaristky, učedníci, dělníci, ustarané mámy několika dětí vyhledávají romány, ličící život veselejší, než jest jejich, že ač jsou dospělí, chtějí číst pohádky šťastně končící. Jako klasický vzor povídky pro lid stále ještě zůstává Němcové Babička. Nechci tím říci, že by spisovatel měl hovětí vkusu a zálibám lidu, nýbrž vyslovuji jen své vlastní přesvědčení, že naši spisovatelé by mohli se pokusit o hodnotný román psaný pro nejprostší čtenáře.

Výtka nynější buržoasii není nic nového. To se jí vytýkalo již dávno a nejen u nás. A je lhotejno, jak viděti, jedná-li se o buržoasii nacionální, nebo s náterem internacionálním.

Neoprávněná je výtka, že knihkupci jsou ze tří čtvrtin jen sběratelé objednávek. Tím chce p. Fürth naznačit, že my knihkupci jsme většinou obchodníky, čili, že používáme svého povolání jen ke své obživě. Anž bych chtěl ostatní snižovat, myslím, že totéž je u právníků, lékařů, učitelů, lékárníků, profesorů (i vysokoškolských) a pod. A přece tato povolání těší se u veřejnosti vážnosti a úctě. Proč tedy kydat hanu jen na nás? Snad pan ředitel neměl příležitost být blízko takovému jen sběrateli objednávek, a proto neví nic o jeho potížích. Že lze najít v našich menších městech také knihkupce, kteří mají obchod se vším možným a knihy mají „také“ ve výkladu, je dokladem, že by čisté knihkupectví takového obchodníka asi neuživilo. A nemusí to být bráno tak tragicky. Vedle v Německu, kde není koncese knihkupecké, je to zjevem obvyklým a ve Francii asi také. Ale pan ředitel si nevzpomněl, jak těžkou posici má takový chudý knihkupec i v samotné Praze dnes, když mu běže možnost prodati dobrou knihu předně její poměrně vysoká cena. Jak může takový chudák, který neví, bude-li moci zaplatit příští činž, dělat nějakou velkou agitací s knihami literárně cennými, když každá taková objednávka, kterou dostane, zní: pošlete na účet, na splátky. Kde má na to brát? To, co se prodá za hotové, je velmi malé procento. A teď si račte přimyslet, že knihkupec má zlou konkurenci v knihkupectvích stran politických a stavovských. Veřejnost snad ani nechápe, že sortimentář nemá pomalu ani komu prodávat, neboť knihy nabízí svým přívržencům strana soc.-dem., nár.-soc., agrární, polovládní Orbis, svá knihkupectví mají církve katolická, československá, evangelická, stavy inženýrů, lékařů, učitelů, profesorů, důstojníků, studentů, právníků, legionářů, umělců (Manes), volnomyšlenkářů, korporace turistů a sokolů a bůhvídko ještě. Tato všechna knihkupectví existují a aby mohla existovati, musí docílit existenčně nutného obratu. A o tento obrat přichází knihkupec, který máje přirozeně také

touhu existovat, musí hledět docílit toho obratu, jak se dá. Kdyby pan Fürth znal, jak se dělá těžko obchod s našimi úřady, kde uchazeči dají najevo, že „víte, on pan ministr je příslušníkem té neb oné strany a my máme pokyn, nezapomínat na jejich knihkupectví“, ve škole pak kdyby slyšel, že Státní nakladatelství „nám to nabízí levněji“ (než může kupec dát) u ostatních pak podobné vývody, nedivil by se, že tolik knihkupců je, jak píše, pouhými sběrateli objednávek. Jak jsem řekl, objednávek za hotové je poskrovnu a ty na splátky nemůže vyříditi proto, že při nejlepší vůli není s to konkurovat nakladatelům, kteří poskytují úvěr až tříletý.

Tisíc knihkupců nemůže najít obživu v odbytu jen knih hodnotných. Že to je pravda, stačí se zeptat takového Srdece, Petra, Součka a ostatních asi 5—7 knihkupců v Praze, kteří se specialisovali na prodej hodnotné literatury. Ti asi by Vám potvrdili, že úplně postačí krýt spotřebu. Ale představme si, že by skutečně i ostatních asi 100 jen pražských knihkupců se věnovalo propagaci jen těch dobrých knih. Předpokládejme, že dosud těch 5—7 prodá dohromady za dva miliony knih (kolego Součku, ať Vás neraní mrtvice, je to příklad, který, vím to, je hvězdářsky nepřesný). Usilovnou agitací nás všech by se tento obrat dal zvětšit, řekněme opět přehnaně, o polovinu, tedy na 3 mil. Kč. Následek toho by byl, že dosavadních 5—7 knihkupců docilovalo 300 až 400.000 Kč, kdežto potom by tento obrat bylo nutno rozdělit na knihkupců 100, čili jeden by měl průměrně 30.000 Kč. A to by byl zánik i těch pionýrů dnešních. Jedině nakladatelé oné literatury by měli z toho zisk — a proto snad přece jen kampaň se nevede?

Nakonec si dovoluji upozornit na mnohem větší nebezpečí pro mravnost lidu a sice na akci lihovarníků, kteří se chystají uvádět na trh levnou, prý národní vodku. A to, prosím, v jubilejním roce, kdy náš prezident se dožil 85 let. To jest jejich dárek k jubileu muže, který má největší zásluhy o potlačení kořalného moru. Je nepochopitelné, že vzdělavatelé našeho lidu nezdvihli bouři odporu mezi všemi činiteli, aby tomu zabránili. Copak asi je příčinou, že je takové ticho po pěšině? Koalice? Peníze? *Knihkupec.*

○ moderní fotografii

Vážený pane redaktore!

Dopis pana J. Jeníčka o III. fotografickém salonu, jak byl uveřejněn ve 20. čísle „Přítomnosti“, by mohl čtenáře tohoto listu uvést i omyl. Dovolte laskavě i jinému návštěvníku salonu a fotografu amatérovi pronést svůj názor.

Je možno fotografovati krajiny, osoby, zvířata a vůbec všechno, co vidíme, ba i to, čeho nevidíme. Existuje fotografie infračervenými paprsky, fotografie roentgenovými paprsky, mikrofotografie, fotografie hvězdářská atd. atd. Reklama užívá pro svůj účel slova psaného, mluveného, obrazů, figurin, zvuku, různých výhod a slev pro kupce, a přirozeně také i fotografie. Z celého velmi obsáhlého odvětví fotografie a z celé velmi obsáhlé a stále a stále po novotě sahající oblasti reklamy vybral si pan Jeníček velmi úzký výsek a hlásá, ten že téměř samospasitelný. Zvláště však se dopouští nespravedlnosti, když ve jménu tohoto svého koníčka zatracuje poslední fotografický salon jako podnik pochybné hodnoty, ba vůbec v zásadě pochybený.

Fotografie tak, jak ji pan Jeníček žádá pro salon, by byla na svém místě v expozici PVV, kde by opravdu žila plnic své poslání a dělajíc některé věci reklamu. V Americe dávali Fausta. Markéta neseděla prý u kolovratu, ale u šicího stroje, a světelná reklama hlásala, která americká firma dodává nejlepší šicí stroje. I američtí posluchači byli překvapeni, tím spíše

návštěvníci evropští. Podobně by byl býval překvapen návštěvník fotografického salonu, kdyby na výstavě mezi vystavenými věcmi našel třeba fotograficky provedenou reklamu pro výrobky Baťovy, nebo Schichtovo nebo Procházkovo mýdlo. Třeba byla taková reklama velmi pozoruhodná se stanoviska reklamního, mezi vystavenými fotografiemi na salonu nebylo její místo.

Měly snad takové fotografie ukázati možnosti fotografické práce? Pak fotografie hvězd, jejich mlhovin, fotografie provedená jednou miliontinou vteřiny nebo fotografie infračervenými paprsky by to byla ukázala ještě lépe, a přece by byl návštěvník salonu překvapen, kdyby je byl na výstavě našel.

Fotografický salon je označení pro úzký výsek činnosti fotografů amatérů. Jako to dovede básník slovem, malíř štětcem nebo tužkou, tak dovede některý pro krásy svého prostředí vnímavý člověk objeviti a zachytiti krásy svého okolí také fotografickým aparátem. Tato krása se může jeviti i na nejprostších předmětech okolí, ale není pravda, že by jen stačilo stisknouti spoušť a vznikne pozoruhodná fotografie. Tohle pan Jeníček také velmi dobře ví, a je s podivem, jak se svým tvrzením mohl jíti před širokou veřejnost. Tento úsek fotografie žije a bude žiti stejným právem, jako žije fotografie reportážní, mikrofotografie, jako žije v literatuře lyrika, dramatika atd.

„Přítomnost“ doporučuje čtení hodnotné literatury. Ona dobře ví, že stenografický zápis soudního jednání nikdy nenahradí hodnotného spisu od spisovatele umělce na stejné téma, třeba byl stenografický zápis dokumentem. Z podobných důvodů má nárok na doporučení „Přítomnosti“ i kterýkoliv pořádaný Mezinárodní fotografický salon.

Pan Jeníček je členem korporace, která mezinárodní fotografický salon pořádala. Měl možnost i povinnost, aby jako člen svou myšlenku přednesl ve spolkové schůzi nebo uveřejnil ve spolkovém orgánu. Každý zajímavý návrh je oceněn, bylo by se tak stalo i nyní. Takto však poškodil svou subjektivní a nespravedlivou kritikou věc svého spolku a to právě tehdy, když měl možnost pomocí spolku uvést jinak svůj zajímavý nápad v život za okolností tomu odpovídajících.

Rudolf Svoboda.

Z domácnosti soukromých úředníků

P r a h a, dne 6. června 1935.

I.

Vážený pane redaktore,

v dopise ústřední kanceláře Nemocenské pojišťovny soukromých úředníků, který jste uveřejnil jako odpověď na poznámku „Po Hodáčově porážce“, je, bohužel, pouze osobní útok na dva vedoucí úředníky, kteří až do konce roku 1931 řídili administrativu jmenované pojišťovny. Poněvadž jsem jedním z nich, považuji za svou povinnost některá nesprávná tvrzení tohoto dopisu opravit. Vyhýbal jsem se až dosud novinářské diskusí o aféře, která opravdu zneklidnila soukromé úřednictvo, chtěje vyčkatí výsledku mnou vyžádaného disciplinárního řízení. Čekám trpělivě na zahájení již čtvrtý rok. Předpokládám, že výsledek vnese dostatek světla do spleti různých událostí, které nasvědčují tomu, že provedené osobní změny nebyly dikтовány zájmem o ústav, ale spíše potřebami určité politické skupiny. Kdybych tvrzení pojišťovny neopravil, mohli by býti čtenáři „Přítomnosti“ uvedeni v omyl a uvěřiti nepravdám, které jsou záměrně šířeny, a to nebylo jistě Vaším úmyslem.

Byl jsem odstraněn z pojišťovny dříve, než bylo na mne uvaleno podezření, že jsem poškodil pojišťovnu, a dosud mi nebylo nic takového prokázáno. Obvinění, která byla předmětem

zahájeného trestního řízení, jež, jak známo, skončilo pro mne osvobozujícím rozsudkem, byla opatřena teprve dodatečně (stálo to pojišťovnu 56.500 Kč), kdy již na mé místo byl přijat důvěrník býv. poslance dra Hodáče, vybraný nikoliv z řad sociálně pojišťovacích úředníků, ale z tajemníků národně demokratických organizací. Rozsudkem soudu bylo mi dáno vysvědčení, že jsem „správně a poctivě pro Nemocenskou pojišťovnu pracoval“, a jen z výpovědi spoluobčanů soud nabyt přesvědčení, že jsem věděl o vystavení nesprávného účtu, jehož valuta byla určena, jak zjistil soud, k podpoře úsilí o založení tiskárny při Jednotě soukromých úředníků, a že zde nebyl žádný úmysl pojišťovnu poškodit. Soud kvalifikoval toto jednání jako „nesprávný postup při použití peněz, které měly sloužit k účelům pojišťovny“ a označil to za trestný čin disciplinární. Svědectví o tom, že jsem o vydání nesprávného účtu věděl, vydali dva spoluobvinění, z nichž jeden zůstal ještě dlouho po tom, co pojišťovnu poškodil, jejím dodavatelem, a druhý se pak v jiném mém sporu před soudem doznal, že některá obvinění učinil pod nátlakem a z obavy před stejným osudem, jaký byl připraven pro mne. Před nepravdomluvnými svědky není nikdo ovšem chráněn. To, co o nesprávném účtu uvádí dopis pojišťovny a co vydává za obsah rozsudku, v rozsudku vůbec není. V tom směru klame ústřední kancelář pojišťovny veřejnost. Nevěděl jsem o vyhotovení nesprávného účtu, nepřijal jsem z něho žádné peníze a proto jsem je nemohl také vrátit. Zdali z mé úřední činnosti vznikla pojišťovně statistická škoda, jak tvrdí její ústřední kancelář, ukáže teprve výsledek dalšího sporu, který vedu proti pojišťovně před civilním soudem, jemuž nechci svými předpověďmi předbíhat. Až dosud mi nikde nebylo prokázáno, že bych byl pojišťovnu poškodil. Snad by i pojišťovna mohla počkat se svým odvážným tvrzením až na konečný výrok soudu.

V dokonalé účtě Váš
Miroslav Grégr.

II.

Doslov.

S dopisem pojišťovny, uveřejněným v minulém čísle, došel i vytištěný rozsudek I. instance civilního soudu, kterým byly částečně uznány kompenzační požadavky pojišťovny proti M. Grégrovi, když před tím byla pojišťovna odsouzena Nejvyšším soudem doplatit mu zadržené požitky. Pojišťovna ví, že rozsudek pracovního soudu není v právní moci, neboť bylo podáno odvolání, a jest proto míti za to, že tímto dosud neplatným rozsudkem, rozesílaným redakcím, ovlivňuje předčasně veřejné mínění, pravděpodobně s úmyslem, odvést pozornost od vytýkaných poměrů v pojišťovně.

Debatu o nemocenské pojišťovně soukromých úředníků končíme. Slovo má nyní její správa a dohlédačí úřady. „Přítomnosti“ nejde o nic jiného, než o nápravu těchto pobuřujících zjevů, jejichž existenci ani dopis pojišťovny nevyvrací:

1. Disciplinární řízení s M. Grégrem, zahájené před víc než třemi roky, je uměle oddalováno vyvoláváním zbytečných civilních sporů, které stojí pojišťovnu částky jdoucí do deseti-tisíců.

2. Pojišťovnu vedou již tři roky osoby, dosazené z vůle jedné politické strany a sekretariátu jedné úřednické organizace, pa-

tronisované drem Hodáčem, nepotvrzené ani pensijním ústavem, ani ministerstvem sociální péče.

3. Pokladna platí těmto provisorním ředitelům neúměrně velké platy (vyšší o 100% platu státních zaměstnanců) a je nucena, protože disciplinární řízení se neukončuje, platiti zkrácený plat i svému bývalému tajemníkovi. Platí tedy nyní místo dvou, tři vedoucí úředníky. Tvrzení správy pokladny, že ministerstvo sociální péče s tímto hospodařením souhlasí, je nutno přijímati s rezervou, neboť existuje zákon, kterého se ostatně pojišťovna v civilním procesu se svým bývalým ředitelem a jeho zástupcem dovolávala, který zakazuje poskytovat zaměstnancům veřejných sociálních ústavů víc, než zákon přiznává státním úředníkům.

4. Definitivní řešení se uměle oddaluje a protahuje, protože nynější správa si není jista, zda disciplinární řízení skončí tak, jak si její politický protektor přál, a hlavně proto, aby se nynější její ředitelství tak vžilo, že nebude nutno vypsát na místa vedoucích úředníků veřejný konkurs mezi úřednictvem pojišťovacích ústavů. Že je to krivda páchaná na tomto úřednictvu, když se při obsazování tak důležitých míst nebere zřetel na úředníky s dlouholetou služební činností v pojišťovacích ústavech, o tom nebude jistě sporu mezi lidmi, kteří zájmy úředníků nemají jen v ústech.

Red.

Odol a reklama

Velevážená redakce!

V článku „Výrobce Odolu může poučit demokrata“, sešit č. 16 „Přítomnost“ píšete:

„Nejdůležitějším předchůdcem Adolfa Hitlera byl beze sporu onen muž, jenž pochopil, že reklama sama o sobě je důležitější než jakost výrobků.“

a dále:

„Celým množstvím cílevědomých útoků na pozornost spoluobčanů se mu (výrobci Odolu) podařilo dopomoci opravdu k světové slávě svému výrobku, jenž nebyl ničím jiným než obyčejnou pramenitou vodou s přísadou máty peprné.“

Dovolujeme si k těmto větám podotknouti toto:

Že na světovém úspěchu „Odolu“ — po dobu 40ti let — reklama má značný podíl, jest zajisté správné. Reklama jest k velkolepé propagaci a zvýšení odbytu prostředkem vesměs oprávněným a uznaným. Stylisace citovaných vět mohla by však vyvolati dojem, jako by pouze reklama byla způsobila tento úspěch obzvláště v souvislosti s tvrzením, že „Odol“ není ničím jiným, než obyčejnou pramenitou vodou s přísadou máty peprné. Nikdy reklama samotná, byť by byla ještě velkolepější, nemůže pro určitý výrobek prosaditi uznání u obecnstva a bývala by nemohla zabrániti tomu, aby „Odol“ byl zatlačen jinými výrobky. Že si „Odol“ zachoval oblíbenost u obecnstva, vděčí svým vlastnostem, které jsou výsledkem dlouholeté a stále obnovované vědecké práce. Že „Odol“ není pouze vodou s přísadou máty peprné, naopak je výrobkem složitým, může zjistiti lehce každý, kdo „Odolu“ používá nebo jej zkoumá.

Prosíme Vás, abyste v zájmu pravdy uveřejnili tyto řádky.

V dokonalé účtě

Firma ODOL.

DOM DOPISNÍ PAPÍR
DENNÍ POTŘEBY

100 listů normalisované velikosti 210×297 mm • 100 obálek 105×215 mm s vložkou z hedvábného papíru • Zvláště levný, přesto však jemný a reprezentační dopisní papír • Ve velmi vkusné krabici za Kč 38.—

KAREL KELLNER, PRAHA • VÁCLAVSKÉ N. 61 • DLOUHÁ TR. 17